

Ewaluacja zewnętrzna lokalnej strategii rozwoju

Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania
„Krzemienny Krąg”

Kraków, 2022

1. Streszczenie najważniejszych wyników badania

1. W Lokalnej Strategii Rozwoju zaplanowano działania w ramach dwóch celów ogólnych: „LGD obszarem atrakcyjnym turystycznie” i „LGD obszarem aktywności społecznej i gospodarczej”. Prowadzono więc działania, które służyły wzmocnieniu kapitału społecznego, wzrostowi zaangażowania społecznego mieszkańców, wykorzystania szans rozwojowych obszaru LGD w zakresie turystyki, rozwojowi działalności gospodarczej, podnoszeniu kompetencji osób realizujących operacje w zakresie rozwoju przedsiębiorczości, rozwojowi infrastruktury, zachowaniu dziedzictwa lokalnego czy promocji samego obszaru.
2. W momencie przeprowadzania ewaluacji spora część większość wskaźników została już osiągniętych i nie ma większych obaw co realizacji strategii. Zwłaszcza że braki w wypełnieniu wskaźników są zgodne z założonym harmonogramem (część działań zaplanowano na okres 2022-2023). Zbliżenie się do osiągnięcia wartości docelowych świadczy o bardzo dobrej organizacji pracy, a także dobrym tempie ogłaszania i rozstrzygania naborów.
3. Dzięki operacjom realizowanym przy wsparciu LGD poprawił się stan ogólnodostępnej infrastruktury. Realizowano także przedsięwzięcia kulturalne dla mieszkańców. Dzięki LGD powstały nowe firmy i nowe miejsca pracy, a funkcjonujące przedsiębiorstwa poszerzyły swoją działalność. Dało się zaobserwować też rozwój stowarzyszeń, które z roku na rok posiadają coraz większe doświadczenie i odważniej sięgały po środki na dofinansowanie wydarzeń, warsztatów czy szkoleń. Te i inne działania służyły więc niewątpliwie wzmocnieniu lokalnego kapitału ludzkiego i społecznego. Działalność LGD „Krzemienny Krąg” przyczyniała się też do zachowania dziedzictwa kulturowego regionu oraz upowszechniania aktywnego stylu życia, w czym pomogły m.in. inicjatywy na rzecz rozwoju turystyki rowerowej. Istotnym aspektem były również założone działania służące promocji regionu.

4. Do grup defaworyzowanych, zaliczono w Lokalnej Strategii Rozwoju osoby do 34 roku życia. LGD „Krzemienny Krąg” starała się na wiele sposobów poprawić ich sytuację. Przeprowadzone analizy wskazują, że na etapie tworzenia Lokalnej Strategii Rozwoju grupy zostały trafnie zdefiniowane, a zaplanowane działania odpowiadały potrzebom ich członków. Młode osoby chętnie sięgały po środki na rozpoczęcie działalności gospodarczej i zaplanowane z myślą o nich przedsięwzięcie bardzo dobrze trafiało w ich realne potrzeby. Młodzi ludzie byli dodatkowo beneficjentami działań związanych z rozwojem działalności gospodarczej, a także efektów realizacji projektu współpracy „Kreator Przedsiębiorczości”. Dodatkowo mogli korzystać z działań aktywizacyjnych i integracyjnych czy operacji mających na celu rozwój infrastruktury rekreacyjnej i turystycznej.
5. LGD „Krzemienny Krąg” ma na koncie trzy zrealizowane projekty współpracy. Celem „Kreatora przedsiębiorczości” było stworzenie warunków do powstania stabilnych mikroprzedsiębiorstw i podmiotów ekonomii społecznej, rozwój istniejących firm oraz kształtowanie postaw przedsiębiorczych. Projekt podzielono na dwa panele: Laboratorium Przedsiębiorczości i Lokalne Centra Wspierania Przedsiębiorczości. W ramach „Questingowego Projektu Współpracy” realizowano operacje integracyjne oraz imprezy questingowe. Projekt „Czas na Świętokrzyskie” obejmował natomiast działania marketingowe, a jego zadaniem była promocja i rozwój turystyczny obszaru z wykorzystaniem zasobów dziedzictwa kulturowego i naturalnego.
6. Ocena świadczonego doradztwa potwierdza, że jego jakość jest bardzo wysoka i ceniona przez osoby, które z niego korzystały, a wykorzystywane formy pracy z potencjalnymi beneficjentami odpowiednie do ich oczekiwań. Stanowi to równocześnie wskaźnik wysokiej profesjonalności pracowników udzielających doradztwa, a także skuteczności prowadzonej polityki rozwijania kadr.
7. Postępy w realizacji LSR stanowią dowód na to, że procedury naboru, wyboru

i realizacji projektów były wystarczająco przejrzyste dla beneficjentów. Najlepiej potwierdza to fakt, że nie zanotowano żadnych problemów w osiąganiu planowanych wartości wskaźników. Znalazło to też potwierdzenie w przeprowadzonych na potrzeby ewaluacji ankietach. Podobnie jak fakt, iż opracowany na rzecz wdrażania LSR system kryteriów dla poszczególnych przedsięwzięć był obiektywny i jednoznaczny. Kryteria były bardzo ściśle doprecyzowane. Niewątpliwie dobrze odgrywały swoją rolę i przyczyniały się do wyboru najlepszych projektów, które były spójne z celami LSR.

8. Projekty realizowane w ramach Lokalnej Strategii Rozwoju są spójne ze zidentyfikowanym potencjałem rozwojowym obszaru objętego LSR. Dzięki realizowanym projektom wzmacniany jest potencjał turystyczny, gospodarczy i społeczny regionu. Stworzony dzięki wsparciu w ramach LSR potencjał rozwojowy jest wykorzystywany i promowany poprzez wydawnictwa, strony internetowe gmin i LGD, lokalną prasę, media społecznościowe. Duże znaczenie odgrywa w konsekwencji wysoka rozpoznawalność. Grupa kojarzona jest z prowadzonymi działaniami i skojarzenia są w zdecydowanej większości przypadków pozytywne.

2. Spis treści

1. Streszczenie najważniejszych wyników badania	2
2. Spis treści	5
3. Opis przedmiotu badania uwzględniający cele i zakres ewaluacji	7
4. Opis metodologii wraz z opisem sposobu realizacji badania	10
5. Opis wyników badania wraz z ich interpretacją	13
5.1. Obszar objęty Strategią Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność	13
5.2. Główne założenia Lokalnej Strategii Rozwoju	27
5.3. Rzeczowy i finansowy postęp w realizacji LSR	33
5.4. Projekty współpracy	39
5.5. Działania poza RLKS	42
5.6. Działalność biura LGD	44
5.6.1. Ogólna organizacja pracy	44
5.6.2. Szkolenia pracowników i organów LGD	44
5.6.2. 5.6.3. Realizacja planu komunikacji	46
5.6.4. Doradztwo	50
5.7. Zmiany na obszarze objętym LSR w ocenie członków lokalnej społeczności	54
6. Kompleksowa ocena wdrożenia LSR, w tym stopień osiągnięcia celu głównego	59
6.1. Stopień osiągnięcia celu głównego	59
6.2. Ocena wpływu zrealizowanej LSR na kapitał społeczny	60
6.3. Ocena wpływu zrealizowanej LSR na przedsiębiorczość	61
6.4. Ocena wpływu zrealizowanej LSR na turystykę i dziedzictwo kulturowe obszaru	62
6.5. Ocena zrealizowanych operacji pod kątem realizacji potrzeb grup defaworyzowanych zdefiniowanych w LSR	63
6.6. Innowacyjność	64
6.7. Ocena jakości i przydatności wdrożonych projektów współpracy	65
6.8. Ocena skuteczności i efektywności działalności LGD przy wdrażaniu LSR i animowaniu lokalnych partnerów oraz ocena pracy biura	66

6.9. Ocena procesu wdrażania	66
6.10. Wartość dodana podejścia LEADER w okresie wdrażania LSR (2015-2023)	67
7. Podsumowanie. Wnioski i rekomendacje do dokumentu strategicznego na nowy okres programowania	69
8. Spis tabel i wykresów	72
9. Aneksy tworzone w toku realizacji badania	74
Ankieta dla mieszkańców obszaru LGD „Krzemienny Krąg”	74
Ankieta dla beneficjentów LGD „Krzemienny Krąg”	78

3. Opis przedmiotu badania uwzględniający cele i zakres ewaluacji

Przedmiotem badania, którego wyniki prezentowane są w niniejszym raporcie, była Lokalna Strategia Rozwoju Lokalnej Grupy Działania „Krzemienny Krąg” przygotowana w okresie programowania UE 2014-2020 oraz działania podjęte na rzecz jej realizacji w latach 2016-2021. Celem badania było dokonanie oceny działań podejmowanych na rzecz realizacji celów zapisanych w LSR.

Badanie zostało przeprowadzone przez Fundację Socjometr – niezależny podmiot specjalizujący się w badaniach społecznych, który spełnia wymogi stawiane ewaluatorom zewnętrznym określone w Wytycznych Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi nr 10/1/2022 w zakresie monitoringu i ewaluacji strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020.

Szczegółowe cele badania zostały sformułowane na podstawie wspomnianych powyżej Wytycznych. Skupiały się one w kilku obszarach tematycznych, w ramach których postawiono pytania badawcze. Zestaw tych pytań był wspólny dla wszystkich Lokalnych Grup Działania w województwie świętokrzyskim, co było efektem zastosowanego w tym regionie systemu ewaluacji (więcej informacji na ten temat w kolejnym rozdziale).

Obszary badań oraz przypisane do nich pytania badawcze:

1. Ocena wpływu na główny cel LSR
 - a. Jaki jest stopień osiągnięcia celu głównego i przypisanych do niego wskaźników LSR?
2. Ocena wpływu na kapitał społeczny
 - a. Jaki jest wpływ LSR na kapitał społeczny, w tym w szczególności na aktywność społeczną, zaangażowanie w sprawy lokalne?
 - b. W jaki sposób należałoby wspierać rozwój kapitału społecznego w przyszłości?
3. Przedsiębiorczość
 - a. W jakim stopniu realizacja LSR przyczyniła się do rozwoju przedsiębiorczości?
 - b. Czy i w jaki sposób wspieranie przedsiębiorczości w ramach kolejnych edycji LSR jest wskazane?
4. Turystyka i dziedzictwo kulturowe

- a. W jakim stopniu LSR przyczyniła się do budowania lokalnego potencjału w zakresie turystyki i dziedzictwa kulturowego?
 - b. W jakich kierunkach należy wspierać rozwój lokalnego potencjału turystycznego?
5. Grupy defaworyzowane
- a. Czy w LSR właściwie zdefiniowano grupy defaworyzowane oraz czy realizowane w ramach LSR działania odpowiadały na potrzeby tych grup?
 - b. Jaki był wpływ LSR na poziom ubóstwa i wykluczenia społecznego?
 - c. Jakie działania należy podejmować w skali lokalnej na rzecz ograniczania ubóstwa i wykluczenia społecznego?
6. Innowacyjność
- a. W jakim stopniu projekty realizowane w ramach LSR były innowacyjne?
 - b. Jak można wyróżnić typy innowacji powstałych w ramach LSR?
7. Projekty współpracy
- a. Jaka była skuteczność i efekty działania wdrażania projektów współpracy?
 - b. Jaką formę i zakres powinny przyjmować projekty współpracy w przyszłości?
8. Ocena funkcjonowania LGD
- a. Czy sposób działania partnerów w ramach LGD pozwalał na efektywną i skuteczną realizację LSR?
 - b. Jaka jest skuteczność i efektywność działań biura LGD (animacyjnych, informacyjno-promocyjnych, doradczych)?
 - c. Jakie zmiany należy wprowadzić w działaniach LGD by skuteczniej realizowała LSR?
9. Ocena procesu wdrażania
- a. Czy realizacja finansowa i rzeczowa LSR odbywała się zgodnie z planem?
 - b. Czy procedury naboru, wyboru i realizacji projektów były wystarczająco przejrzyste i przyjazne dla beneficjentów?
 - c. Czy kryteria pozwalały na wybór najlepszych projektów (spójnych z celami LSR)?
 - d. Czy przyjęty system wskaźników pozwalał na zebranie wystarczających informacji o procesie realizacji LSR i jej rezultatach?

10. Wartość dodana podejścia LEADER

- a. Czy działalność LGD wpływa na poprawę komunikacji pomiędzy różnymi aktorami, budowanie powiązań między nimi i sieciowanie?
- b. Czy stworzony dzięki wsparciu w ramach LSR potencjał rozwojowy jest w dostateczny sposób wykorzystywany i promowany?
- c. Czy projekty realizowane w ramach LSR są spójne ze zidentyfikowanym potencjałem rozwojowym obszaru objętego LSR i czy te projekty przyczyniają się do jego wzmocnienia?
- d. Czy przeprowadzone w ramach LSR inwestycje są komplementarne względem siebie lub względem wiodącego projektu/tematu określonego w LSR?

Szczegółowe obszary działań LGD, które zostały poddane ocenie:

1. Działalność biura LGD, w tym w szczególności jakość i efektywność świadczonego doradztwa dla wnioskodawców (rzeczywistych i potencjalnych) oraz beneficjentów.
2. Realizacja planu komunikacji, rozpoznawalność LGD, wymiana informacji z mieszkańcami obszaru oraz jakość podejmowanych działań komunikacyjnych.
3. Realizacja rzeczowo-finansowa Lokalnej Strategii Rozwoju.
4. Funkcjonowanie organów LGD.
5. Działania na rzecz aktywizacji społeczności lokalnej oraz włączenia społecznego (w szczególności wsparcie udzielone przedstawicielom grupy defaworyzowanej).
6. Działania LGD w zakresie rozwoju przedsiębiorczości oraz turystyki i dziedzictwa kulturowego.
7. Promowanie innowacyjności na obszarze objętym LSR.
8. Realizacja projektów współpracy.

4. Opis metodologii wraz z opisem sposobu realizacji badania

Opisywane tu badanie jest częścią większego projektu badawczego realizowanego przez Fundację Socjometr we współpracy ze Świętokrzyską Siecią LGD. Polega on na realizowaniu monitoringu i ewaluacji według metodologii wspólnej dla wszystkich Lokalnych Grup Działania w województwie świętokrzyskim. Projekt ten jest unikatowy w skali kraju i z pewnością może być uznany za dobrą praktykę, ponieważ wprowadzają on nową jakość w zakresie ewaluacji procesu wdrażania Lokalnych Strategii Rozwoju. Najważniejszą merytoryczną korzyścią ze stosowania przez świętokrzyskie LGD wspólnej metodologii monitoringu i ewaluacji procesu wdrażania LSR jest możliwość zbierania danych porównywalnych w skali całego województwa. Podwaliny pod współpracę w tym zakresie zostały położone w okresie programowania 2007-2013. W obecnym okresie programowania została ona rozszerzona na wszystkich członków Świętokrzyskiej Sieci LGD, co pozwoli w przyszłości na stworzenie wyczerpującego, zbiorczego raportu z działalności wszystkich tworzących ją Lokalną Grup Działania.

Prowadzenie ewaluacji we współpracy ze Świętokrzyską Siecią LGD, a nie z pojedynczymi Lokalnymi Grupami Działania jest korzystne nie tylko ze względów merytorycznych, ale także ze względów praktycznych, ponieważ taki model działania umożliwił wdrożenie kompleksowego systemu monitoringu i ewaluacji. Główne założenia tego systemu:

- LGD-y otrzymały wspólne narzędzia badawcze. Były to, po pierwsze, wystandaryzowane ankiety mierzące jakość i efektywność doradztwa, ankiety przeznaczone dla mieszkańców obszaru LGD, ankiety dla uczestników spotkań informacyjno-konsultacyjnych. Zarząd każdej z Lokalnych Grup Działania mógł wybrać, które z tych narzędzi należy zastosować, można było korzystać także z nich wszystkich. Niezależnie od tych decyzji zastosowanie wystandaryzowanych ankiet pozwoliło na uzyskanie danych, które możliwe są do agregowania w skali województwa. Drugim rodzajem wspólnych dla wszystkich świętokrzyskich LGD narzędzi były arkusze do monitorowania danych własnych. Mogą one być wypełniane

na bieżąco lub w określonych momentach w danym roku kalendarzowym. Arkusze te ułatwiają prowadzenie monitoringu, ponieważ gromadzą w jednym pliku wiele różnych danych. Dodatkową ich zaletą jest to, że niejako wymuszają systematyczność prowadzenia monitoringu. Wystandardyzowany formularz pozwala także na gromadzenie danych porównywalnych pomiędzy poszczególnymi Lokalnymi Grupami Działania. Trzecim rodzajem narzędzi wchodzących w skład systemu monitoringu i ewaluacji są scenariusze wywiadów z pracownikami oraz członkami organów LGD. Scenariusze te opracowane zostały na podstawie wydanych przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi Wytycznych nr 5/3/2017 w zakresie monitoringu i ewaluacji strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020.

- Lokalne Grupy Działania samodzielnie zbierają dane ilościowe za pomocą ankiet oraz gromadzą dane własne. Badacze z Fundacji Socjometr odpowiedzialni są za przeprowadzenie badań jakościowych. Bardzo istotne jest również, że gromadzone dane wykorzystywane są w czasie prowadzonych co roku warsztatów refleksyjnych w ramach ewaluacji on-going. Przekazywane zbiory danych są poddawane analizie przez ekspertów Fundacji oraz przekazywane Lokalnym Grupom Działania w formie prezentacji kompatybilnej ze scenariuszem spotkań refleksyjnych.
- Powiązanie ze sobą procesów monitorowania postępów w realizacji Lokalnych Strategii Rozwoju, prowadzenia ewaluacji on-going, oceny śródkresowej oraz końcowej pozwala na znaczne oszczędności czasu i środków finansowych. Pracownicy LGD mają ściśle wyznaczone zadania w zakresie monitoringu, które zajmują stosunkowo niewiele czasu w porównaniu z sytuacją, gdy samodzielnie musieliby opracowywać narzędzia i analizować wszystkie dane. Zastosowanie wspólnych narzędzi i procedur ewaluacji w skali województwa spowodowało, że koszt ich stworzenia i wdrożenia został rozłożony na wiele podmiotów, co pozwoliło Lokalnym Grupom Działania na znaczne oszczędności środków finansowych w zakresie analiz, które zgodnie z Wytycznymi nr 10/1/2022 muszą być zlecane podmiotom zewnętrznym.

Zastosowane podejście badawcze opiera się na zasadzie triangulacji, czyli zapewnieniu trafności i rzetelności wyników badań poprzez gromadzenie danych za pomocą

różnych technik badawczych. W przypadku projektu, którego wyniki są opisane w niniejszym raporcie zastosowano szeroki zestaw technik badawczych i analitycznych:

- analiza desk research (zbieranie i analizowanie danych zastanych, w tym dane Głównego Urzędu Statystycznego oraz dane gromadzone przez LGD w ramach monitoringu),
- analizy ilościowe (ankieta kierowana do beneficjentów i ankieta kierowana do mieszkańców obszaru),
- badania jakościowe przy użyciu scenariuszy wywiadów indywidualnych (IDI) i grupowych („fokusów”). Wywiady przeprowadzono z pracownikami biura LGD oraz z przedstawicielami organów stowarzyszenia.

5. Opis wyników badania wraz z ich interpretacją

5.1. Obszar objęty Strategią Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność

Na obszar LGD „Krzemienny Krąg” składa się dziewięć sąsiadujących ze sobą gmin miejsko-wiejskich i wiejskich położonych na terenie powiatu lipskiego w województwie mazowieckim oraz powiatu ostrowieckiego w województwie świętokrzyskim. Gminy miejsko-wiejskie to: Lipsko, Ćmielów, Kunów i Solec nad Wisłą (od 1 stycznia 2021 roku), zaś gminy wiejskie to: Chotcza, Rzecznów, Sienno, Bałtów i Bodzechów. Powierzchnia LGD „Krzemienny Krąg” wynosi 1 064 km² z czego najwięcej przypada na gminę Sienno (147 km²), a najmniej na gminę Chotcza (90 km²). Jednostki samorządowe tworzące LGD są spójne w kontekście przestrzennym, gdyż każda para gmin pozostaje w bezpośrednim lub dalszym sąsiedztwie i stanowi jeden obrys.

Rysunek 1. Obszar LGD „Krzemienny Krąg

Według danych Głównego Urzędu Statystycznego z 31 grudnia 2013 roku obszar LGD zamieszkiwało 64 887 osób. W 2021 roku wskaźnik był znacznie niższy i wyniósł. Sytuacja wygląda jeszcze gorzej, gdy pod uwagę weźmie się liczbę mieszkańców podawaną przez Głównym Urząd Statystyczny według nowej metodologii. Zgodnie z nią, w roku 2020 liczba mieszkańców obszaru wynosiła 59 660 osób. Należy podkreślić, że w latach 2016-2021 liczba mieszkańców spadła w każdej z gmin obszaru LGD. Biorąc pod uwagę poszczególne gminy wchodzące w skład LGD, zdecydowanie najliczniej zamieszkiwana jest gmina Bodzechów, a najmniej mieszkańców posiada gmina Chotcza. Szczegółowe dane przedstawia poniższa tabela.

Ludność w gminach wchodzących w skład LGD (Źródło: Bank Danych Lokalnych)						
Nazwa gminy/rok	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Chotcza	2 347	2 335	2 351	2 326	2 333	2 304
Lipisko	11 290	11 213	11 137	10 970	10 881	10 673
Rzecznów	4 493	4 448	4 386	4 352	4 332	4 271
Sienno	5 976	5 902	5 852	5 802	5 757	5 677
Solec nad Wisłą	5 056	4 994	4 917	4 894	4 791	4 725
Bałtów	3 519	3 513	3 484	3 410	3 349	3 321
Bodzechów	13 535	13 518	13 467	13 326	13 177	13 117
Ćmielów	7 481	7 411	7 361	7 330	7 284	7 199
Kunów	9 958	9 913	9 871	9 779	9 731	9 656

Tabela 1. Ludność w gminach wchodzących w skład LGD.

Istotnym wskaźnikiem, który opisu sytuację gmin wchodzących w skład LGD jest poziom osiąganych przez nie dochodów. Wyrazem zdolności dochodowej gmin jest wskaźnik dochodów podatkowych na jednego mieszkańca w gminie, czyli tzw. wskaźnik G, stanowiący podstawę do wyliczenia rocznych kwot części wyrównawczej subwencji ogólnej i wpłat. Zgodnie z ustawą o dochodach jednostek samorządu terytorialnego, wskaźnik G dla każdej gminy oblicza się dzieląc kwotę dochodów podatkowych (z tytułu podatku od nieruchomości,

podatku rolnego, podatku leśnego, podatku od środków transportowych, podatku od czynności cywilnoprawnych, podatku od osób fizycznych, opłacanego w formie karty podatkowej, wpływów z opłaty skarbowej, wpływów z opłaty eksploatacyjnej, udziału we wpływach z podatku dochodowego od osób fizycznych oraz udziału we wpływach z podatku dochodowego od osób prawnych) za rok poprzedzający rok bazowy przez liczbę mieszkańców gminy. Wskaźniki na przestrzeni ostatnich lat w większości gmin obszaru LGD dynamicznie rosły. W 2021 roku w gminach wchodzących w skład LGD kształtowały się w przedziale 668,07 (Chotcza) – 1 582,28 (Lipsko). Warto dla porównania odnotować, że najwyższym wskaźnikiem G w Polsce mogła się pochwalić gmina Kleszczów – w 2021 wyniósł on 29 808,10 zł (w 2020 roku - 31 028,40 zł). Najniższy wskaźnik G obliczono dla gminy Potok Górny – 485,66 zł w 2021 roku (w 2020 roku - 454,97 zł).

Wskaźnik G dla gmin wchodzących w skład LGD							
Nazwa gminy/rok	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Chotcza	478,99	515,33	509,07	533,51	534,34	629,84	668,07
Lipsko	1 225,33	1 329,20	1 272,27	1 347,78	1 427,72	1 482,71	1 582,28
Rzeczniów	652,80	638,72	632,79	654,67	674,00	770,23	804,51
Sienno	699,52	689,17	703,81	720,07	777,83	879,79	934,47
Solec nad Wisłą	741,69	744,67	781,15	794,64	811,07	923,52	950,63
Bałtów	1 039,24	1 262,80	941,09	1 063,29	1 071,27	1 109,68	1 275,75
Bodzechów	889,73	912,19	1 006,55	1 048,69	1 105,42	1 177,21	1 315,66
Ćmielów	844,36	942,57	992,32	932,72	985,63	1 029,26	1 121,42
Kunów	947,37	935,55	976,65	1 057,09	1 122,30	1 196,62	1 271,69

Tabela 2. Wskaźniki G dla gmin wchodzących w skład LGD.

Wydatki gmin przynależących do LGD z roku na rok są również coraz większe. Warto zwrócić uwagę na dynamikę wzrostu – w latach 2015-2021 w gminie Rzeczniów wzrosły one aż o 3 887,99 zł. Wartości wskaźników były bardzo zróżnicowane - w 2021 roku najwyższe

wydatki na 1 mieszkańca na tym obszarze odnotować można było właśnie gminie Rzecznów (6 994,40), zaś najniższe w gminie Lipsko (4 520,55). Szczegóły obrazuje poniższa tabela.

Nazwa gminy/rok	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Chotcza	2 988,56	4 140,82	4 383,93	4 944,97	4 848,83	5 581,79	5 522,29
Lipsko	3 912,03	3 233,86	3 490,10	3 955,80	4 011,44	4 178,31	4 520,55
Rzecznów	3 106,41	3 521,48	4 297,24	4 321,08	4 659,43	6 711,25	6 994,40
Sienno	3 082,63	3 877,20	4 480,02	4 323,71	5 098,33	5 956,83	5 586,47
Solec nad Wisłą	2 786,81	3 195,86	3 593,41	3 759,49	3 770,42	4 401,97	5 128,33
Bałtów	3 261,53	3 750,78	4 019,22	7 103,51	5 771,69	4 583,52	6 296,27
Bodzechów	3 268,07	3 348,60	3 844,80	5 439,28	5 255,49	5 275,65	5 427,23
Ćmielów	2 842,79	3 192,92	3 468,80	3 898,07	4 101,17	4 239,39	4 633,41
Kunów	2 874,05	3 262,34	3 797,45	4 563,42	5 150,91	4 823,53	5 828,36

Tabela 3. Wydatki gmin na 1 mieszkańca w złotychkach.

Gminy wchodzące w skład LGD „Krzemienny Krąg” na tle wszystkich gmin województwa świętokrzyskiego i mazowieckiego prezentują się przeciętnie. W klasyfikacji analizującej dochody ogółem na 1 mieszkańca tylko gmina Rzecznów miała wskaźnik powyżej średniej województwa mazowieckiego, zaś w przypadku gmin z województwa świętokrzyskiego wskaźniki powyżej średniej posiadały gminy Bałtów i Bodzechów. Jeśli chodzi o wydatki budżetu gminy na jednego mieszkańca gmina Rzecznów również znalazła się powyżej średniej województwa mazowieckiego, a dodatkowo taka sama sytuacja miała miejsce w przypadku gminy Sienno. Spośród gmin województwa świętokrzyskiego wskaźnik powyżej średniej posiadała jedynie gmina Bodzechów. Biorąc pod uwagę środki na finansowanie i współfinansowanie programów i projektów unijnych, ponownie gmina Rzecznów jako jedyna znalazła się powyżej średniej województwa mazowieckiego (nieznacznie), a w przypadku wskaźników województwa świętokrzyskiego zwraca uwagę

bardzo wysoka kwota gminy Bodzechów i fakt, iż pozostałe trzy gminy dysponowały zdecydowanie mniejszymi środkami na tego rodzaju działania. Jeśli chodzi natomiast o ilość podmiotów gospodarki narodowej w rejestrze REGON wskaźnik powyżej średniej posiadały jedynie gmina Lipsko (mazowieckie) i gmina Bodzechów (świętokrzyskie). Szczegóły obrazuje poniższa tabela.

Nazwa gminy	Dochody ogółem budżetu gminy na 1 mieszkańca	Środki w budżecie gminy na finansowanie i współfinansowanie programów i projektów unijnych	Wydatki budżetu gminy na 1 mieszkańca	Podmioty gospodarki narodowej w rejestrze REGON na 10 tys. ludności w wieku produkcyjnym
Chotcza	5 777,35	689 268,00	5 581,79	762,6
Lipsko	4 423,82	522 635,67	4 178,31	1 899,5
Rzeczniów	6 272,16	1 753 909,82	6 711,25	1 163,9
Sienno	5 829,76	708 628,92	5 956,83	1 345,6
Solec nad Wisłą	4 812,83	1 418 834,60	4 401,97	1 156,9
Bałtów	6 575,89	855 612,01	4 583,52	1 183,9
Bodzechów	5 723,12	13 406 858,78	5 275,65	1 358,4
Ćmielów	4 315,64	113 268,84	4 239,39	1 173,8
Kunów	4 845,49	887 490,97	4 823,53	1 142,1
Średnia województwa mazowieckiego	5 959,29	1 725 083,81	5 678,41	1 482,2
Średnia województwa świętokrzyskiego	5 569,83	3 624 734,74	5 234,57	1 273,0

Tabela 4. Gminy wchodzące w skład LGD na tle średniej województwa świętokrzyskiego w 2020 roku.

W trakcie prac nad LSR mieszkańcy gmin uznali, iż największym problemem obszaru LGD jest sytuacja na rynku pracy, w tym brak miejsc pracy, wysokie bezrobocie, poziom

wynagrodzenia, niskie kwalifikacje. Warto zwrócić uwagę na wskaźniki, które pozwolą sprawdzić, czy sytuacja się zmieniła w ostatnich latach. W latach 2016-2021 dało się zaobserwować dość negatywne tendencje - liczba pracujących ogółem wzrosła tylko w gminie Kunów, Bałtów i nieznacznie w gminie Rzecznów, a w pozostałych gminach odnotowano mniejszy czy większe spadki. Warto zwrócić uwagę, że w większości gmin obszaru LGD wśród pracujących dominują kobiety (wyjątkami gminy Bodzechów i Kunów). Dodatkowo podkreślić trzeba dużą różnicę w zatrudnieniu w poszczególnych gminach LGD. Szczegóły zaprezentowano w poniższej tabeli.

Gmina	Pracujący w gminach wchodzących w skład LGD					
	Ogółem		Mężczyźni		Kobiety	
	2016	2021	2016	2021	2016	2021
Chotcza	77	67	14	16	63	51
Lipsko	2 951	2 883	1 447	1 402	1 504	1 481
Rzecznów	193	197	58	66	135	131
Sienno	427	417	127	118	300	299
Solec nad Wisłą	323	322	112	100	211	222
Bałtów	243	337	92	103	151	234
Bodzechów	1 084	802	521	421	563	381
Ćmielów	1 196	919	372	250	824	669
Kunów	1 171	1 379	659	822	512	557

Tabela 5. Pracujący w gminach wchodzących w skład LGD.

Pozytywnym trendem jest natomiast fakt, iż w latach 2016 – 2021 we wszystkich gminach poprawiała się proporcja liczby osób bezrobotnych zarejestrowanych do ogólnej liczby ludności w wieku produkcyjnym. Bardzo duże spadki odnotowano w gminach Bałtów (o 3,7) i Ćmielów (o 3,9). Należy jednak zauważyć, że w części gmin wskaźniki w dalszym ciągu są wysokie (np. w gminie Chotcza 9,3 i w gminie Solec nad Wisłą 9,0). Negatywnym

trendem są też gorsze wskaźniki w przypadku udziału bezrobotnych kobiet w liczbie ludności niż mężczyzn w części gmin (np. w gminie Bodzechów wskaźnik w przypadku mężczyzn wyniósł 7,2, a kobiet 4,7, zaś w gminie Ćmielów odpowiednio 7,0 i 4,5.). Należy też zauważyć, że spadające bezrobocie niekoniecznie oznacza rosnącą aktywność zawodową, ponieważ jest ono powiązane ze spadającą liczbą osób w wieku produkcyjnym. Szczegółowe dane pokazuje poniższa tabela.

Gmina	Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w gminach wchodzących w skład LGD (Źródło: Bank Danych Lokalnych)					
	Ogółem		Mężczyźni		Kobiety	
	2016	2021	2016	2021	2016	2021
Chotcza	11,8	9,3	11,2	8,5	12,7	10,3
Lipisko	9,2	7,9	9,2	8,1	9,1	7,7
Rzeczniów	8,7	6,3	9,3	6,6	7,8	6,0
Sienno	9,9	7,8	8,8	7,3	11,3	8,5
Solec nad Wisłą	10,4	9,0	11,0	8,7	9,8	9,3
Bałtów	8,7	5,0	8,4	4,2	9,0	5,9
Bodzechów	9,0	5,9	8,2	4,7	10,1	7,2
Ćmielów	9,5	5,6	8,5	4,5	10,7	7,0
Kunów	9,4	5,9	7,5	4,9	11,6	7,1

Tabela 6. Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w gminach wchodzących w skład LGD.

Wyróżniającą cechą, która stanowi o spójności ekonomicznej obszaru LGD „Krzemienny Krąg” jest dogodne położenie w niedalekiej odległości od większych miast województwa świętokrzyskiego: Ostrowca Świętokrzyskiego, Starachowic, Skarżyska Kamiennej i Sandomierza, jak również Tarnobrzega w województwie podkarpackim, Radomia w województwie mazowieckim oraz Puław i Kraśnika w województwie lubelskim. Konsultacje społeczne przeprowadzone w trakcie prac nad LSR pokazały jednak, że niska przedsiębiorczość mieszkańców jest sporym problemem obszaru. Za niezbędne uznano działania ukierunkowane na wsparcie rozwoju, w tym wsparcie finansowe i doradztwo przy

zakładaniu działalności gospodarczej i tworzeniu nowych miejsc pracy. Ważnymi wskaźnikami pokazującymi przedsiębiorczość mieszkańców są niewątpliwie liczba osób prowadzących działalność gospodarczą oraz liczba podmiotów gospodarki narodowej. W latach 2016-2021 na obszarze LGD odnotowano wzrost liczby tych drugich (w rejestrze REGON na 10 tys. ludności w wieku produkcyjnym) i wzrosty te były wysokie. Największy dotyczył gminy Sienno (o 388,4). Zwracają jednak uwagę bardzo duże różnice pomiędzy liczbą podmiotów - w 2021 roku najwięcej podmiotów odnotować można było w gminie Lipsko (1 987,5), a najmniej w gminie Chotcza (782,7). Szczegóły obrazuje poniższa tabela.

Podmioty gospodarki narodowej w rejestrze REGON na 10 tys. ludności w wieku produkcyjnym (Źródło: Bank Danych Lokalnych)						
Nazwa gminy/rok	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Chotcza	678,3	652,6	655,9	753,2	762,6	782,7
Lipsko	1 700,4	1 693,6	1 749,3	1 823,3	1 899,5	1 987,5
Rzeczniów	1 006,5	1 019,3	1 070,4	1 132,9	1 163,9	1 242,2
Sienno	1 073,7	1 143,2	1 184,4	1 273,2	1 345,6	1 462,1
Solec nad Wisłą	936,3	989,6	1 011,6	1 081,1	1 156,9	1 241,9
Bałtów	943,9	954,4	1 000,0	1 089,9	1 183,9	1 256,1
Bodzechów	1 192,3	1 180,6	1 263,1	1 306,6	1 358,4	1 416,8
Ćmielów	990,2	1 040,8	1 102,1	1 144,0	1 173,8	1 232,5
Kunów	951,3	958,5	1 014,6	1 077,3	1 142,1	1 211,9

Tabela 7. Podmioty gospodarki narodowej w rejestrze REGON na 10 tys. ludności w wieku produkcyjnym.

W latach 2016-2021 na obszarze gmin wchodzących w skład LGD odnotowano też wzrost liczby osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą. Największy wzrost dotyczył gminy Bałtów (o 150). Zwraca uwagę duże rozróżnienie w ilości osób prowadzących działalność gospodarczą w zależności od gminy (na 10 tys. ludności). W 2021 roku najwięcej podmiotów odnotować można było w gminie Lipsko (938), a najmniej w gminie Chotcza (369). Szczegóły obrazuje poniższa tabela.

Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą na 10 tys. ludności (Źródło: Bank Danych Lokalnych)						
Nazwa gminy/rok	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Chotcza	320	313	311	361	360	369
Lipisko	849	831	858	876	905	938
Rzeczniów	514	524	543	565	579	620
Sienno	522	552	569	595	622	666
Solec nad Wisłą	405	425	433	460	486	531
Bałtów	449	455	488	522	570	599
Bodzechów	649	636	685	703	724	750
Ćmielów	472	494	526	540	552	574
Kunów	482	488	512	542	574	613

Tabela 8. Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą na 10 tys. ludności.

Na obszarze LGD „Krzemienny Krąg” swoją siedzibę ma wiele organizacji pozarządowych. Ich działalność opiera się na zachowaniu i kultywowaniu lokalnej historii, kultury i tradycji. Do najbardziej aktywnych należą Stowarzyszenia Kół Gospodyń Wiejskich, Ochotnicze Straże Pożarne, organizacje związane z dziedzictwem kulturowym, prowadzące działalność sportową oraz na rzecz rozwoju poszczególnych gmin, a także nieformalne grupy skupiające się na pielęgnowaniu tradycji, szerzenia pasji rękodzielnictwa czy folkloru. NGO-sy stanowią element jednoczący mieszkańców tego obszaru oraz ogromny potencjał społeczny oraz szansę dla promowania kultury i tradycji, które przyczynią się do wzrostu zaangażowania i integracji społeczeństwa. W LSR zwrócono jednak uwagę na to, iż sytuacja w trzecim sektorze nie jest idealna. Podkreślono słabe zaangażowanie lokalnej społeczności, zanikanie więzi społecznych i tożsamości i tym samym zwrócono uwagę na konieczność pobudzania aktywności społecznej, potrzebę zaangażowania mieszkańców w rozwój obszaru LGD oraz konieczność kształtowania liderów społecznych, których liczba była niewystarczająca.

Istotnym elementem prac nad LSR było wskazanie grupy defaworyzowanej, czyli grupy osób, na które w najmocniejszy sposób wpływają zdiagnozowane problemy obszaru. Uznano, iż w związku z tym powinna ona otrzymywać szczególne wsparcie w ramach wdrażania LSR i do niej kierowane powinny być działania związane z kształtowaniem i promocją postaw przedsiębiorczych, komercjalizacją usług oferty czasu wolnego, a także rozwojem infrastruktury użyteczności publicznej. W realizowanej LSR uznano, iż grupą defaworyzowaną będą osoby do 34 roku życia. Wybór ten miał powstrzymać odpływ młodych i wykształconych osób z obszaru LGD.

Z powyższym bezpośrednio związany jest fakt, iż do zagrożeń obszaru w LSR zaliczono starzejące się społeczeństwo. Statystyki Głównego Urzędu Statystycznego potwierdzają, iż w ostatnich latach jeszcze bardziej pogorszyła się proporcja między liczbą osób w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym. Liczba ludności w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym w latach 2016-2021 spadła w każdej z gmin. Zgodnie z tendencją ogólnopolską w większości gmin wzrosła natomiast liczba osób w wieku poprodukcyjnym. Szczegóły prezentuje poniższa tabela.

Gmina	Ludność gmin w wieku (Źródło: Bank Danych Lokalnych):					
	Przedprodukcyjnym		Produkcyjnym		Poprodukcyjnym	
	2016	2021	2016	2021	2016	2021
Chotcza	371	370	1 430	1 367	546	567
Lipisko	1 754	1 668	7 016	6 224	2 520	2 781
Rzeczniów	754	696	2 782	2 576	957	999
Sienno	1 046	1 029	3 623	3 235	1 307	1 413
Solec nad Wisłą	833	786	2 969	2 625	1 254	1 314
Bałtów	556	476	2 193	2 038	770	807
Bodzechów	2 201	2 010	8 421	7 905	2 913	3 202
Ćmielów	1 175	1 137	4 575	4 276	1 731	1 786
Kunów	1 652	1 539	6 244	5 867	2 062	2 250

Tabela 9. Ludność w wieku przedprodukcyjnym, produkcyjnym i poprodukcyjnym.

W LSR za inne istotne zagrożenie uznano wyjazdy ludzi w poszukiwaniu miejsc pracy czy lepszych warunków życiowych. Tendencji tej nie udało się w ostatnich latach zahamować. Dane Głównego Urzędu Statystycznego jednoznacznie pokazują, że w latach 2017-2021 w gminach obszaru LGD dominowały ujemne wskaźniki salda migracji. W 2021 roku dodatkowo odnotowano w 3 spośród 9 gmin obszaru LGD, a warto zauważyć, że w przypadku gmin Rzecznów i Ćmielów stanowiło to w analizowanym okresie wyjątek, gdyż w poprzednich latach wskaźniki miały głównie wartość ujemną. Szczegóły zaprezentowano w poniższej tabeli.

Saldo migracji ogółem w gminach wchodzących w skład LGD (Źródło: Bank Danych Lokalnych)					
Nazwa gminy/rok	2017	2018	2019	2020	2021
Chotcza	6	13	-5	13	-7
Lipisko	-36	-61	-88	-50	-96
Rzecznów	-24	-41	-9	-13	4
Sienno	-20	-9	-42	-12	-13
Solec nad Wisłą	-16	-28	4	-27	-1
Bałtów	-9	0	-26	-7	0
Bodzechów	39	6	-9	-25	26
Ćmielów	-26	-28	1	-11	20
Kunów	-1	-2	-39	8	-9

Tabela 10. Saldo migracji ogółem w gminach wchodzących w skład LGD.

W zakresie pomocy społecznej w każdej z gmin powołana jest wyspecjalizowana jednostka – Ośrodek Pomocy Społecznej. Zajmuje się ona świadczeniem usług opiekuńczych i specjalistycznych dla osób starszych i chorych oraz pomocą finansową, rzeczową

i organizacyjną dla osób w trudnej sytuacji życiowej. W sytuacji niskiej przedsiębiorczości, wysokiego bezrobocia oraz zatrudnienia na nieatrakcyjnych warunkach, pomoc społeczna stanowi często najważniejsze lub bardzo istotne źródło dochodów. W ostatnich latach dało się zaobserwować dość duży spadek beneficjentów, ale w części gmin obszaru objętego LSR wskaźniki są wyższe w porównaniu do średniej województw świętokrzyskiego i mazowieckiego. Bardzo źle wyglądają w tym aspekcie dane w przypadku gmin Chotcza i Ćmielów.

Beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej na 10 tys. Ludności (Źródło: Bank Danych Lokalnych)						
Nazwa gminy/rok	2015	2016	2017	2018	2019	2020
MAZOWIECKIE	604	550	485	436	386	345
ŚWIĘTOKRZYSKIE	946	862	761	688	634	561
Chotcza	2 001	1 841	1 645	1 414	1 474	1 310
Lipisko	968	894	670	660	452	248
Rzeczniów	732	651	598	566	532	316
Sienno	1 041	999	927	865	850	649
Solec nad Wisłą	885	832	702	702	605	593
Bałtów	1 416	1 234	1 108	1 057	933	850
Bodzechów	1 041	911	802	707	607	538
Ćmielów	1 298	1 281	1 056	1 031	1 038	947
Kunów	1 454	1 323	1 123	966	856	810

Tabela 11. Beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej na 10 tys. ludności.

Z przeprowadzonych konsultacji społecznych na potrzeby LSR wynikało, iż walory przyrodnicze i krajobrazowe oraz czyste i dobrze zachowane środowisko naturalne stanowią największy potencjał obszaru. Na obszarze LGD znajdują się liczne zabytki sakralne i świeckie. Wśród pierwszych wyróżnić można wiele kościołów wraz z przyległymi dzwonniami,

kaplicami i cmentarzami, wśród drugih – zespoły pałacowo-dworskie, parkowe, ruiny zamków, młyny czy domy. Do największych atrakcji zaliczyć można: rezerwat „Borowiec”, ostoja unikalnego żółwia błotnego, kościół św. Trójcy w Chotczy z lat 1911 – 1914, kościół św. Trójcy z początku XVII wieku w Lipsku, pomnik upamiętniający bohaterską śmierć (6 XI 1863) płk. Dionizego Czachowskiego w Jaworze Soleckim, kościół farny Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Solcu nad Wisłą z XIV wieku (przebudowany w XVI/XVII wieku), rekonstrukcja słowiańskiej osady w Solcu nad Wisłą, kościół św. Mikołaja w Grabowcu z I poł. XVII wieku, kościół gotycki św. Zygmunta w Siennie z XV wieku, Żydowski Jar z wychodniami tropów dinozaurów w Bałtowie, Kraina Koni w Bałtowie, pałac książąt Druckich – Lubeckich z końca XIX wieku w Bałtowie, Szwajcaria Bałtowska (stok narciarski w Bałtowie), wapienne skałki wspinaczkowe w Bałtowie, najstarsza w Polsce wolnostojąca kaplica z 1430 roku, neolityczne kopalnie krzemienia pasiastego w Krzemionkach, zabytkowy młyn wodny w Stokach, dawna fabryka tektury w Dołach Biskupich Witulinie, zabytkowy zespół walcowni i pozostałości unikalnego układu wodnego Nietulisku, zapora i zbiornik Wióry na Świślinie, dwór rodzinny Mariana Ośniałowskiego w Chocimowie, zabytkowy wiatrak typu „holender” w Szwarszowicach, żywe Muzeum Porcelany AS w Ćmielowie, kościół. Św. Zofii w Bodzechowie z XVII wieku, ruiny zamku Szydłowieckich w Ćmielowie, kościół św. Stanisława Biskupa Męczennika w Ruszkowie z XVIII wieku.

Obszar LGD „Krzemienny Krąg” to miejsce organizacji imprez kulturalnych i rozrywkowych związanych z lokalną tradycją historyczną, kulturalną i folklorystyczną oraz współzawodnictwem sportowym. Wydarzenia tego typu mają na celu integrować mieszkańców obszaru LGD, przyciągać turystów i promować lokalne dziedzictwo. Wydarzeniami specyficznymi i szczególnie istotnymi dla obszaru objętego LSR na terenie poszczególnych gmin są między innymi: Festiwal Folkloru i Twórczości Nieprofesjonalnej „Powiśle”, Dzień Ceramika, Jarmark Ćmielowski, Dni Kultury Sienna, Rocznic bitwy pod Dębowym Polem – Margrabszczyzną, Piknik Nadwiślański – bliżej natury, Festiwal w Dechę! Zabujaj się w Rzecznowie, Wiejski Klub Tańca w Rzecznowie, Żelazna kolebka- człowiek i żelazo w pierwszych wiekach naszej ery - Nietulisko Duże, Letnie spotkanie z folklorem, Piknik „Pod Kamieniem”, Nadwiślańskie Święto Upraw Ogrodniczych, Bałtowski Koncert Kolęd i Pastorałek, Przegląd zespołów ludowych „ Noc Świętojańska”, Świętokrzyskie Święto Pszczoły.

Potencjałem terenu są też obiekty dziedzictwa kulturowego, formy ochrony przyrody ze szczególnym uwzględnieniem programów ochrony dzikich i miododajnych pszczoł, potraw lokalnej kuchni, przedmioty rękodzielnicze, szlaki tematyczne, m.in. Krzemienny Szlak, Szlak Bursztynowy „Greenways”, Szlak Żółwia i Dinozaura, Szlak Gombrowicza, szlak Śladami Zabytków Techniki Doliny Kamiennej, Wioski Tematyczne oraz Bałtowski Kompleks Turystyczny z licznymi atrakcjami.

W aspekcie turystyki w LSR zwrócono jednak uwagę, że należy popracować nad budową i rozwojem infrastruktury turystycznej i okołoturystycznej, a także nad rozpoznawalnością obszaru i tym samym promocją zasobów dziedzictwa kulturowego i naturalnego. Za niezbędne uznano działania na rzecz rozwoju obszaru poprzez upowszechnianie kulturowego lokalnego dziedzictwa oraz w celu integracji oraz zainicjowania działalności mieszkańców na rzecz rozwoju obszaru. Mankamentem uznano także braki infrastrukturalne. Dane Głównego Urzędu Statystycznego pokazują, że ilość turystycznych obiektów noclegowych nie jest na pewno imponująca. Należy jednak zauważyć, że dane GUS zawierają informacje na temat zarejestrowanych działalności agroturystycznych, a więc takich, które spełniają warunki ustawowe (ustawa o usługach hotelarskich), gdzie obiekty agroturystyczne są uznane za „inne obiekty” oraz są zgłoszone do ewidencji prowadzonej przez właściwego wójta ze względu na miejsce położenia obiektu. Zatem w praktyce istnieje wiele obiektów zlokalizowanych na obszarach wiejskich, w których świadczone są usługi hotelowe, jednak są one nieewidencjonowanych i statystyki oficjalne ich nie obejmują.

Turystyczne obiekty noclegowe w gminach – stan w dniu 31 lipca poszczególnych lat (Źródło: Bank Danych Lokalnych)			
Nazwa gminy/rok	2017	2019	2021
Chotcza	-	-	-
Lipsko	-	-	-
Rzecznów	-	-	-
Sienno	-	-	-
Solec nad Wisłą	1	1	2

Bałtów	2	2	2
Bodzechów	2	2	2
Ćmielów	1	1	1
Kunów	1	1	1

Tabela 12. Turystyczne obiekty noclegowe w gminach wchodzących w skład LGD.

5.2. Główne założenia Lokalnej Strategii Rozwoju

Lokalna Strategia Rozwoju LGD „Krzemienny Krąg” została opracowana zgodnie z obowiązującymi wytycznymi i założeniami Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność. LSR wypracowano przy aktywnym udziale lokalnej społeczności. Zastosowano siedem różnych metod partycypacji podczas pięciu kluczowych etapów prac nad Strategią. (spotkania gminne, dyżur koordynatora w każdej z gmin, badanie ankietowe, dyżur pracownika online, wywiad grupowy, formularz uwag, wywiad z zespołem ds. LSR).

W trakcie prac nad LSR do mocnych stron mieszkańcy gmin obszaru LGD zaliczali walory turystyczne z dużym uwzględnieniem położenia geograficznego oraz istnienie produktów lokalnych. Za dość silny punkt regionu uznano istniejące zasoby dziedzictwa kulturowego oraz podtrzymywanie i rozwój kultury i sztuki ludowej, a także możliwości edukacyjne jakie są stworzone w otaczającym ich obszarze. W przypadku słabych stron i w rezultacie problemów wskazywano natomiast takie czynniki jak:

- słabo rozwinięta infrastruktura turystyczna i okołoturystyczna wpływająca na przemysł czasu wolnego,
- niska przedsiębiorczość wśród lokalnej społeczności,
- niedostateczne wykorzystanie potencjału turystycznego (dziedzictwa kulturowego i naturalnego),
- niedostateczne wykorzystanie zasobów naturalnych regionu,
- słaba promocja produktów lokalnych,
- niewystarczający poziom wiedzy mieszkańców na temat zdrowego i aktywnego stylu życia,

- zanikające więzi społeczne, niedostateczna współpraca,
- niska świadomość ekologiczna wśród lokalnej społeczności,
- niski poziom świadomości społecznej i obywatelskiej,
- niewystarczający stopień współpracy pomiędzy przedstawicielami różnych sektorów życia społeczno-kulturowego,
- niewystarczająca liczba liderów społecznych,
- brak miejsc pracy dla osób defaworyzowanych,
- brak szkoleń dla młodych z zakresu przedsiębiorczości, edukacji finansowej, poruszania się na rynku pracy.

W ramach LSR wskazane zostały dwa cele ogólne oraz cztery cele szczegółowe. Sformułowano je w oparciu o wyniki przeprowadzonej diagnozy oraz na podstawie wniosków płynących z analizy obszaru przeprowadzonej techniką SWOT. Przyjęta logika interwencji zakładała, że dzięki realizacji wyznaczonych celów możliwe będzie efektywne i kompleksowe wykorzystanie zdiagnozowanych potencjałów wskutek czego ograniczone zostaną najważniejsze problemy dotyczące lokalną społeczność.

Pierwszy cel ogólny nazwano „LGD obszarem atrakcyjnym turystycznie”. Dopasowano do niego dwa cele szczegółowe: 1.1 „Dziedzictwo naturalne i kulturowe czynnikiem rozwoju obszaru LGD”, 1.2. „Kształtowanie zdrowego i aktywnego stylu życia mieszkańców i turystów”. Drugi cel ogólny to: „LGD obszarem aktywności społecznej i gospodarczej” i w tym przypadku również wskazano dwa cele szczegółowe: 2.1 „Wzrost zaangażowania społecznego mieszkańców” i 2.2 „Obszar zaktywizowany gospodarczo”.

Cel ogólny nr 1 grupuje przedsięwzięcia, które miały zmierzać do wykorzystania szans rozwojowych obszaru LGD w zakresie turystyki. Uznano, że w procesie mają zostać wykorzystane lokalne zasoby, co znalazło odzwierciedlenie w sposobie sformułowania celu szczegółowego nr 1.1. Zaplanowane w jego ramach przedsięwzięcia zmierzać miały do podniesienia jakości dostępnej na obszarze LGD infrastruktury turystycznej, poprawić poziom wykorzystania jego cennych zasobów przyrodniczych i kulturalnych oraz wesprzeć promocję produktów lokalnych. W ramach innego przedsięwzięcia wspierane miały być natomiast przedsiębiorstwa działające w branży turystycznej. Interesującym pomysłem

w ramach pierwszego celu ogólnego było niewątpliwie realizowanie projektów współpracy służących rozwojowi turystyki. Sprzyjać one miały wymianie doświadczeń, promocji obszaru i wdrażaniu dobrych praktyk z innych regionów. Warto zauważyć, że zaproponowane w ramach pierwszego celu ogólnego przedsięwzięcia nie ograniczały się tylko do wspierania przedsiębiorców i tworzenia ciekawej oferty dla turystów. Cele i przedsięwzięcia w ocenianej LSR zostały pomyślane w taki sposób, by z wytworzonych produktów korzystać mogli także mieszkańcy obszaru objętego oddziaływaniem strategii. Operacje jakie zostały zaplanowane w ramach celu szczegółowego 1.2. miały w rezultacie służyć podnieść poziom wiedzy mieszkańców gmin wchodzących w skład LGD w zakresie zdrowego i aktywnego stylu życia oraz w zakresie ekologii. Dodatkowo istotną rolę miały odgrywać działania związane z rozwijaniem kapitału społecznego, a służyć temu miało m.in. promowanie współpracy pomiędzy mieszkańcami. Przedsięwzięcia miały również sprzyjać promocji lokalnych zasobów, w tym w szczególności dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego.

Przedsięwzięcia w ramach drugiego celu ogólnego dotyczyły szeroko pojmowanej aktywności mieszkańców. Operacje przypisane do celu szczegółowego 2.1. odpowiadały na zapotrzebowanie w zakresie społecznej aktywizacji mieszkańców i grupowały trzy rodzaje przedsięwzięć adresowanych do liderów społecznych, organizacji pozarządowych i nieformalnych grup. Za kluczowe uznano wsparcie na organizację różnego rodzaju wydarzeń, co pozwolić miało na pobudzenie współpracy między przedstawicielami różnych grup mieszkańców reprezentujących poszczególne sektory życia społeczno-gospodarczego. Podobnie jak wszystkie Lokalne Grupy Działania w Polsce, „Krzemienny Krąg” był zobowiązany w Lokalnej Strategii Rozwoju uwzględnić przedsięwzięcia związane z zakładaniem oraz rozwijaniem działalności gospodarczej, które miały przynieść efekty w postaci utworzenia miejsc pracy. Warto podkreślić jednak fakt, że w przypadku LGD „Krzemienny Krąg” zaplanowano również liczne przedsięwzięcia, które miały wesprzeć rozwój przedsiębiorczości, w tym inicjatywy promocyjne, informacyjne i edukacyjne. Pozwoliło to na podniesienie jakości projektów proponowanych do realizowania w ramach wdrażania LSR, a dodatkowo miało pozwolić na generowanie kapitału społecznego w przypadku działań związanych z aktywizowaniem mieszkańców w sferze przedsiębiorczości. Należy więc zauważyć, że przedsięwzięcia w ramach celu szczegółowego 2.2. zaplanowano w taki sposób, by wspierały postawy przedsiębiorcze, wzmacniały

świadomość mieszkańców w tym zakresie, odpowiadały na potrzeby edukacyjne młodych osób i wspierały współpracę między przedstawicielami różnych sektorów życia społeczno-kulturowego.

Generalnie rezultaty zaproponowanych przedsięwzięć miały więc likwidować przyczyny negatywnych zjawisk na obszarze objętym LSR, które zostały zdiagnozowane w czasie przygotowywania dokumentu strategicznego. Uwagę zwraca duża liczba przedsięwzięć nakierowanych na osiągnięcie rezultatów miękkich, związanych z rozwojem pożądanых, prorozwojowych i aktywnych postaw, kształtowaniem świadomości oraz integracją mieszkańców gmin wchodzących w skład Lokalnej Grupy Działania „Krzemienny Krąg”.

W analizowanym okresie nie dokonywano większych zmian w Lokalnej Strategii Rozwoju. Niezbędne było jednak wprowadzenie korekt w konsekwencji otrzymania bonusów. Środki z pierwszego „bonusa” zostały przeznaczone na przedsięwzięcia 2.2.2 Powstanie nowych podmiotów gospodarczych oraz 2.2.9 Tworzenie lub rozwój inkubatorów przetwórstwa lokalnego produktów rolnych. Środki z drugiego „bonusa” zostały przeznaczone na przedsięwzięcie 2.2.2 Powstanie nowych podmiotów gospodarczych oraz 1.1.6 „Pszczoły – edukacja i gospodarka w służbie ochrony dzikich pszczół” (operacja własna), 1.1.7 „Krzemienny Krąg” polską stolicą questingu (operacja własna), 1.2.6 „Krzemienny Krąg” aktywnie rowerem – czytaj „Krzemienny Szlak” w zasięgu „koła” (operacja własna), 2.1.4 „Krzemienny Krąg” artystycznie (operacja własna) oraz 2.1.5 „Krzemienny Krąg” łączy ludzi (projekt grantowy). Natomiast środki z zwiększonej kwoty na realizację projektów współpracy, zasiliły przedsięwzięcie 1.1.5 „Wioski Tematyczne” oraz zakładały nowy projekt 1.1.8 „Krzemienny Szlak na Bursztynowym Szlaku”. Środki z różnicy kursowej zostały natomiast przeznaczone na: 1.1.9 Utworzenie paleontologicznej ścieżki edukacyjnej „Zaginiony Świat Dinozaurów - Odkrycia w Żydowskim Jarze ”, 1.1.10 Festiwal Questingu – aktywne formy zdobywania wiedzy o regionie, 1.1.11. Świętokrzyskie Święto Pszczoły oraz 2.2.2 Powstanie nowych podmiotów gospodarczych oraz 2.1.6 Lokalne Centra Wolontariatu.

Poniższa tabela pokazuje szczegółowo historię naborów, jakie prowadzono w LGD „Krzemienny Krąg”.

Data naboru	Zakres wsparcia	Liczba złożonych wniosków	Liczba wybranych wniosków	Protesty złożone	Protesty / odwołania uwzględnione
27.12.2016 - 13.01.2017	Wzmocnienie kapitału społecznego	1	1	0	0
27.12.2016 - 13.01.2017	Podjęmowanie działalności gospodarczej Podnoszenie kompetencji osób realizujących operacje w zakresie rozwoju przedsiębiorczości	11	9	0	0
27.12.2016 - 13.01.2017	Podjęmowanie działalności gospodarczej Podnoszenie kompetencji osób realizujących operacje w zakresie rozwoju przedsiębiorczości	5	4	0	0
15.05.2017 - 29.05.2017	Infrastruktura	9	9	0	0
15.05.2017 - 29.05.2017	Infrastruktura	10	10	0	0
16.11.2017 - 30.11.2017	Rozwijanie działalności gospodarczej Podnoszenie kompetencji osób realizujących operacje w zakresie rozwoju przedsiębiorczości	8	8	0	0
16.11.2017 - 30.11.2017	Podjęmowanie działalności gospodarczej	8	4	2	2
16.11.2017 - 30.11.2017	Rozwijanie działalności gospodarczej Podnoszenie kompetencji osób realizujących operacje w zakresie rozwoju przedsiębiorczości	7	6	0	0
08.03.2018 - 22.03.2018	Wzmocnienie kapitału społecznego Wzrost zaangażowania społecznego mieszkańców Zachowanie dziedzictwa lokalnego	12	12	0	0
10.09.2018 -	Wzmocnienie kapitału	3	3	0	0

24.09.2018	społecznego Wzrost zaangażowania społecznego mieszkańców Zachowanie dziedzictwa lokalnego				
15.03.2019 - 29.03.2019	Wzmocnienie kapitału społecznego Wzrost zaangażowania społecznego mieszkańców Zachowanie dziedzictwa lokalnego	15	12	0	0
15.03.2019 - 29.03.2019	Wzmocnienie kapitału społecznego Wzrost zaangażowania społecznego mieszkańców Zachowanie dziedzictwa lokalnego	2	2	0	0
15.03.2019 - 29.03.2019	Rozwijanie działalności gospodarczej Podnoszenie kompetencji osób realizujących operacje w zakresie rozwoju przedsiębiorczości	4	4	0	0
26.03.2020 - 08.04.2020	Rozwijanie działalności gospodarczej Podnoszenie kompetencji osób realizujących operacje w zakresie rozwoju przedsiębiorczości	5	5	0	0
16.06.2020- 30.06.2020	Wzmocnienie kapitału społecznego Wzrost zaangażowania społecznego mieszkańców Zachowanie dziedzictwa lokalnego	10	10	0	0

16.06.2020- 30.06.2020	Podejmowanie działalności gospodarczej	9	8	0	0
17.03.2021 – 31.03.2021	Podejmowanie działalności gospodarczej	16	9	4	0
17.03.2021 – 31.03.2021	Wzmocnienie kapitału społecznego	1	1	0	0
	Wzrost zaangażowania społecznego mieszkańców				
	Zachowanie dziedzictwa lokalnego				

Tabela 13. Nabory w LGD „Krzemienny Krąg”.

Nabory ogłaszano zgodnie z harmonogramem i organizowano je co roku, w tym nawet w trakcie pandemii. Jakość wniosków składanych przez osoby i podmioty zainteresowane realizacją operacji w ramach wdrażania LSR zasługują na pozytywną ocenę. Dało się wprawdzie odnotować typowe dla naborów prowadzonych przez Lokalne Grupy Działania zróżnicowanie jakości dokumentów w zależności od typu wnioskodawcy. Okazywało się, że najlepszym sposobem niwelowania różnic pomiędzy wnioskami przygotowywanymi przez różnych beneficjentów była praca doradcza.

Pewnych trudności dostarczało stosowanie niektórych kryteriów wyboru., w tym przede wszystkim kryteriów innowacyjności i ochrony środowiska, w przypadku których ostatecznie przyznane punkty zależały od subiektywnej oceny członków Rady. Rodziło to zagrożenie składaniem odwołań przez wnioskodawców. Dodatkowo w niektórych przypadkach pojawiały się wątpliwości, czy projekty faktycznie miały innowacyjny i ekologiczny charakter czy też wnioskującym chodziło tylko o przyznanie punktu. Z drugiej strony przyjęte rozwiązania w zakresie tych kryteriów pozwalały członkom Rady realizować ich zadania wynikające ze statutu Stowarzyszenia.

5.3. Rzeczowy i finansowy postęp w realizacji LSR

Analiza postępu rzeczowo-finansowego pozwala ocenić efekty wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju. Ewaluacja jest możliwa dzięki danym dotyczącym osiągniętych wartości wskaźników produktu, które zostały przypisane do poszczególnych przedsięwzięć na etapie

tworzenia LSR. Umiejętny dobór wskaźników zwiększa możliwość dobrej orientacji w realizowaniu celów szczegółowych. Poniższa tabela prezentuje jak LGD „Krzemienny Krąg” poradziło sobie z realizacją rzeczową Lokalnej Strategii Rozwoju.

Cel ogólny	Cel Szczegółowy	Przedsięwzięcie	Wskaźnik produktu	Jednostka miary	Stan docelowy	Realizacja 2021
Cel ogólny 1. „LGD obszarem atrakcyjnym turystycznie”	1.1 Dziedzictwo naturalne i kulturowe czynnikiem rozwoju obszaru LGD	1.1.1 Niekomercyjna infrastruktura turystyczna, rekreacyjna i/lub kulturowa wykorzystująca zasoby kulturowe i/lub naturalne i/lub historyczne i/lub obyczajowe obszaru LGD	Liczba nowych lub zmodernizowanych obiektów infrastruktury kulturowej, turystycznej i/lub rekreacyjnej	szt.	22	9
		1.1.2 Tworzenie lub rozwój atrakcyjnych produktów i usług turystycznych wykorzystujących zasoby kulturowe i/lub naturalne obszaru LGD	Liczba operacji polegających na rozwoju istniejącego przedsiębiorstwa	szt.	10	7
		1.1.3 Wykorzystanie do rozwoju turystyki zasobów dziedzictwa lokalnego, kulturowego i/lub naturalnego obszaru LGD	Liczba podmiotów działających w sferze kultury, sportu, rekreacji i turystyki, które otrzymały wsparcie w ramach realizacji LSR	szt.	10	10
		1.1.4 Questingowy Projekt Współpracy	Liczba zrealizowanych projektów współpracy	szt.	1	1
		1.1.5. Wioski tematyczne	Liczba zrealizowanych projektów współpracy	szt.	2	0
		1.1.6. Pszczoły – edukacja i gospodarka w służbie ochrony dzikich pszczoł	Liczba wydarzeń	szt.	2	0
		1.1.7. „Krzemienny Krąg” polską stolicą questingu	Liczba pakietów nowych questów	szt.	2	0
		1.1.8. Krzemienny Szlak na Bursztynowym Szlaku	Liczba zrealizowanych projektów współpracy	szt.	1	0
		1.1.9. Utworzenie paleontologicznej ścieżki edukacyjnej „Zaginiony Świat Dinosaurów – Odkrycia w Żydowskim	Liczba utworzonych ścieżek edukacyjnych	szt.	1	0

		Jarze				
		1.1.10. Festiwal Questingu – aktywne formy zdobywania wiedzy o regionie	Liczba wydarzeń	szt.	1	1
		1.1.11. Świętokrzyskie Święto Pszczoły	Liczba wydarzeń	szt.	1	1
	1.2. Kształtowanie zdrowego i aktywnego stylu życia mieszkańców i turystów	1.2.1 Podniesienie wiedzy mieszkańców na temat zdrowego stylu życia	Liczba wydarzeń	szt.	5	0
		1.2.2 Spójne działania marketingowe obszaru LGD	Liczba przeprowadzonych działań marketingowych	szt.	10	10
		1.2.3 Wydarzenia propagujące zdrowy styl życia	Liczba wydarzeń	szt.	15	0
		1.2.4 Aktywność animatorów lokalnych	Liczba wydarzeń	szt.	10	0
		1.2.5 Czas na Świętokrzyskie – działania marketingowe	Liczba zrealizowanych projektów współpracy	szt.	1	1
		1.2.6 „Krzemienny Krąg” aktywnie rowerem – czytaj „Krzemienny Szlak” w zasięgu „Koła”	Liczba wydarzeń	szt.	1	0
Cel ogólny 2. „LGD obszarem aktywności społecznej i gospodarczej”	2.1 Wzrost zaangażowania społecznego mieszkańców	2.1.1 Inicjatywy grup mieszkańców na rzecz rozwoju obszaru LGD	Liczba wydarzeń	szt.	15	21
		2.1.2 Wzmocnienie potencjału organizacji pozarządowych	Liczba wydarzeń	szt.	15	25
		2.1.3 Kształtowanie liderów społecznych	Liczba wydarzeń	szt.	5	0
		2.1.4. „Krzemienny Krąg” artystycznie	Liczba wydarzeń	szt.	3	0
		2.1.5. „Krzemienny Krąg” łączy ludzi	Liczba wydarzeń	szt.	9	0
		2.1.6. Lokalne Centra Wolontariatu	Liczba stworzonych Lokalnych Centrów Wolontariatu	szt.	4	0
	2.2 Obszar zaktywizowany gospodarczo	2.2.1 Stworzenie i/lub rozwój produktów lokalnych	Liczba wydarzeń	szt.	10	7
		2.2.2 Powstanie nowych podmiotów	Liczba operacji polegających na	szt.	39	14

		gospodarczych	utworzeniu nowego przedsiębiorstwa			
		2.2.3 Powstanie nowych podmiotów gospodarczych prowadzonych przez osoby do 34. roku życia	Liczba operacji polegających na utworzeniu nowego przedsiębiorstwa	szt.	4	4
		2.2.4 Przedsiębiorczość w szkole	Liczba wydarzeń	szt.	5	5
		2.2.5 Rozwój działalności gospodarczej	Liczba operacji polegających na rozwoju istniejącego przedsiębiorstwa	szt.	5	4
		2.2.6 Integracja branż mających kluczowe znaczenie dla rozwoju obszaru: zakwaterowanie i usługi gastronomiczne	Liczba wydarzeń	szt.	5	0
		2.2.7 Podniesienie wiedzy mieszkańców o prowadzeniu działalności gospodarczej	Liczba spotkań informacyjno-konsultacyjnych LGD z mieszkańcami	szt.	5	6
		2.2.8 Kreator Przedsiębiorczości	Liczba zrealizowanych projektów współpracy w tym projektów współpracy międzynarodowej	szt.	1	1
		2.2.9. Tworzenie lub rozwój inkubatorów przetwórstwa lokalnego	Liczba utworzonych inkubatorów	szt.	1	0

Tabela 24. Rzeczowy postęp w realizacji LSR w LGD „Krzemienny Krąg”.

W przypadku pierwszego celu szczegółowego z ogólnego celu „LGD obszarem atrakcyjnym turystycznie”, według danych z 2021 roku, do rozliczenia pozostało jeszcze kilkanaście operacji związanych z budowaniem lub modernizacją obiektów infrastruktury kulturowej, turystycznej i/lub rekreacyjnej (zakończono 9 z 22 przedsięwzięć), co ma jednak związek z przeznaczeniem dodatkowych środków na te działania. Podobnie rzecz przedstawiała się ze wskaźnikami dotyczącymi rozwoju istniejącego przedsiębiorstwa z branży turystycznej (pozostały do wykonania 3 z 10 zaplanowanych operacji). Sukcesem nazwać należy natomiast udzielenie wsparcia podmiotom działającym w sferze kultury, sportu rekreacji i turystyki, a także realizację Questingowego Projektu Współpracy. Do

realizacji pozostał natomiast projekt współpracy „Wioski tematyczne”, na który przeznaczono dodatkowe środki, a na rozliczenie czekają wydarzenia edukacyjne związane z ochroną pszczół.

Warto zauważyć, że w ramach pierwszego celu szczegółowego, ze względu na skorzystanie z możliwości zwiększenia budżetu z wykorzystanych dodatkowych środków na projekty współpracy zaplanowano nowe przedsięwzięcie „Krzemienny Szlak na Bursztynowym Szlaku”, a ze względu na możliwość wykorzystania różnicy kursowej pierwotnie zakładanego budżetu w stosunku do kursu po kontraktacji LSR, zdecydowano się na wprowadzenie nowych działań: utworzenie paleontologicznej ścieżki edukacyjnej „Zaginiony Świat Dinozaurów” (operacja własna), „Festiwal Questingu – aktywne formy zdobywania wiedzy o regionie” (konkurs) oraz „Świętokrzyskie Święto Pszczoły” (operacja własna). W momencie przeprowadzania ewaluacji udało się już zakończyć dwie ostatnie.

W przypadku drugiego celu szczegółowego przeprowadzono wszystkie zaplanowane działania marketingowe. Pełnym sukcesem zakończył się też projekt współpracy „Czas na Świętokrzyskie”. Nie udało się w 2021 osiągnąć stanu docelowego w przypadku wydarzeń związanych z podniesieniem wiedzy mieszkańców na temat zdrowego stylu życia, propagujących zdrowy styl życia, przeznaczonych dla animatorów lokalnych oraz propagujących turystykę rowerową.

Wskaźniki w przypadku drugiego celu ogólnego „LGD obszarem aktywności społecznej i gospodarczej” w 2021 roku prezentowały się bardzo dobrze. W pierwszym celu szczegółowym osiągnięto więcej niż zaplanowano wskaźników w przypadku wydarzeń dotyczących wzmocnienia potencjału organizacji pozarządowych i inicjatyw grup mieszkańców na rzecz rozwoju obszaru LGD. Do dokończenia pozostały natomiast wydarzenia propagujące zdrowy styl życia, wydarzenia przeznaczone dla liderów społecznych oraz wydarzenia nazwane „Krzemienny Krąg artystycznie” oraz „Krzemienny Krąg łączy ludzi”. Nie domknięto jeszcze wszystkich operacji dotyczących utworzenia Lokalnych Centrów Wolontariatu.

W przypadku drugiego celu szczegółowego bardzo bliski osiągnięcia jest stan docelowy jeśli chodzi o tworzenie i rozwój produktów lokalnych. Do wykonania i rozliczenia pozostawały operacje związane z utworzeniem nowych przedsiębiorstw, co ma jednak

związek z pozyskania środków z bonusu i zwiększenia wskaźników. Zakończono natomiast działania z otwierania nowych działalności gospodarczych dedykowanych osobom z grupy defaworyzowanej (zgodnie z definicją zawartą w LSR należą do niej osoby młode do 34 roku życia). Zorganizowano zaplanowane wydarzenia z przedsięwzięcia „Przedsiębiorczość w szkole” i przekroczono stan docelowy w przypadku spotkań informacyjno-konsultacyjnych z mieszkańcami. Do osiągnięcia stanu docelowego brakowało tylko jednej z pięciu zaplanowanych operacji polegających na rozwoju istniejącego przedsiębiorstwa, a także wydarzeń związanych z integracją branż mających kluczowe znaczenie dla rozwoju obszaru oraz utworzenia inkubatorów przetwórstwa lokalnego. Sukcesem zakończył się projekt współpracy „Kreator Przedsiębiorczości”, o którym szerzej będzie mowa w dalszej części raportu. LGD

Generalnie należy więc zauważyć, że spora część większości wskaźników została już osiągniętych i nie ma większych obaw co realizacji strategii. Zwłaszcza że braki w wypełnieniu wskaźników są zgodne z założonym harmonogramem (część działań zaplanowano na okres 2022-2023). Zbliżenie się do osiągnięcia wartości docelowych świadczy o bardzo dobrej organizacji pracy, a także dobrym tempie ogłaszania i rozstrzygania naborów. Poniższa tabela pokazuje jak przedstawiają się kwestie dotycząca przyznania i wypłaty środków.

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	suma 2016-2023
Wybrane operacje	0	3 435 112,91	2 678 139,15	870 720,94	1 723 092,91	1 056 900,00	9 763 965,91
Podpisane umowy	0	3 597 808,87	2 262 536,79	551 065,01	457 896,00	1 622 938,38	8 492 245,05
Rozliczone operacje	0	200 000,00	1 695 727,80	2 311 933,67	1 468 520,00	1 222 320,22	6 898 501,69

Tabela 35. Finansowy postęp w realizacji LSR.

Realizacja finansowa przebiega zgodnie z założeniami. Dane z postępu finansowego potwierdzają, że strategia jest już w bardzo zaawansowanym stopniu zrealizowania. W przypadku większości przedsięwzięć przyznano i wypłacono już całość albo zdecydowaną

większość środków. Bardzo istotne jest to, że LGD „Krzemienny Krąg” posiada dodatkowo plan na dokończenie działań.

5.4. Projekty współpracy

LGD „Krzemienny Krąg” ma na koncie trzy zrealizowane projekty współpracy. Pierwszy z nich, „**Czas na Świętokrzyskie**” realizowano od lutego 2018 do lutego 2019 roku. Wzięło w nim udział 7 krajowych partnerów. Projekt był skierowany przede wszystkim do przedsiębiorców, młodzieży oraz turystów, którzy odwiedzają atrakcje turystyczne na obszarze LGD-ów. Celem prowadzonych działań było natomiast promowanie obszaru województwa świętokrzyskiego i partnerskich LGD, a w konsekwencji zwiększenie ruchu turystycznego. W ramach działań przygotowano: portal turystyczny, nowoczesne gadżety, komunikację turystyczną, wirtualne spacer (w tym z wykorzystaniem wirtualnej rzeczywistości VR), filmy promocyjne, mapy turystyczne. Uczestniczono również w imprezie targowej X Międzynarodowe Targi Turystyki Wiejskiej i Agroturystyki AGROTRAVEL. W ramach projektu wykonanych zostało też siedem 15-minutowych filmów promujących walory turystyczno-krajoznawcze, kulturowe, atrakcje turystyczne, bazę noclegową i gastronomiczną siedmiu partnerskich Lokalnych Grup Działania. Filmy te umieszczono na stronach internetowych poszczególnych LGD-ów, urzędów miast i gmin oraz przedstawicieli sektora turystycznego, a także emitowano na stoisku podczas imprezy targowej. LGD „Krzemienny Krąg” był w ramach projektu odpowiedzialny za przygotowanie gadżetów z porcelany. Całkowity budżet projektu wyniósł 318 591,62 zł, a udział finansowy LGD „Krzemienny Krąg” 43 320,00 zł.

Drugi z zakończonych projektów to „**Kreator przedsiębiorczości**”. Trwał on od lipca 2018 do września 2020 roku. Wzięło w nim udział 20 krajowych partnerów i jeden zagraniczny (Słowacja). Celem działań było stworzenie warunków do powstania stabilnych mikroprzedsiębiorstw i podmiotów ekonomii społecznej, rozwój istniejących firm oraz kształtowanie postaw przedsiębiorczych. Grupami docelowymi projektu były natomiast dzieci przedszkolne, dzieci ze szkół podstawowych oraz wygaszanych gimnazjów, młodzież szkół średnich, osoby chcące założyć własną działalność gospodarczą, przedsiębiorcy,

organizacje pozarządowe prowadzące działalność gospodarczą, odpłatną działalność pożytku publicznego lub działające w zakresie szeroko rozumianego rozwoju lokalnego. „Kreator przedsiębiorczości” został podzielony na dwa panele: Laboratorium Przedsiębiorczości i Lokalne Centra Wspierania Przedsiębiorczości.

Celem „Laboratorium Przedsiębiorczości” było kształtowanie postaw przedsiębiorczych u dzieci i młodzieży, wzmocnienie samodzielności, kreatywności, umiejętności organizacyjnych, motywacja do rozwoju własnej osobowości, edukacja finansowa. Rezultatem było więc propagowanie idei oszczędzania, kształtowanie nawyku systematycznego oszczędzania oraz racjonalnego gospodarowania środkami finansowymi oraz poznanie zagadnienia przedsiębiorczości, analiza mocnych i słabych stron oraz wykorzystanie swoich umiejętności i pasji w prowadzeniu firmy. W ramach Laboratorium Przedsiębiorczości zrealizowano następujące przedsięwzięcia:

- akademia Lidera Biznesu,
- panele,
- warsztaty – symulacja biznesu przez gry strategiczne,
- obóz szkoleniowo – wypoczynkowy dla dzieci ze szkół podstawowych i średnich
- wyjazdy zagraniczne do Partnera na Słowację.

Drugi panel polegał na adaptacji oraz wyposażeniu pomieszczeń Lokalnych Centrów Wspierania Przedsiębiorczości. Do samych jego zadań należało:

- wspieranie rozwoju mikro i małej przedsiębiorczości poprzez działalność szkoleniową, doradczą i informacyjną;
- organizowanie bezpłatnego doradztwa w zakresie zdobywania nowych kwalifikacji zawodowych i doskonalenia nabytej wiedzy;
- świadczenie pomocy poprzez wymianę doświadczeń z innymi LCWP-ami;
- doradztwo pod kątem założenia nowego przedsiębiorstwa, uzyskania środków na sfinansowanie działalności firmy;
- organizowanie warsztatów rozwijających kreatywność i innowacyjność uczestników oraz ich umiejętności biznesowe;

- organizowanie działań integrujących społeczności lokalne, kształtowanie poczucia odpowiedzialności społecznej biznesu;
- wsparcie lokalnych produktów poprzez udział w ich promocji oraz pomoc w pozyskiwaniu środków na utrzymanie i rozwój produkcji oraz łańcucha sprzedaży.

Innym efektem „Kreatora przedsiębiorczości” była wymiana doświadczeń w trakcie wyjazdów studyjnych, a także zakup oraz udostępnienie sprzętu i oprogramowania. Całkowity budżet projektu wyniósł 2 963 323,69 zł, a udział finansowy LGD „Krzemienny Krąg” 34 294,00 zł.

Trzeci zakończony projekt to **„Questingowy Projekt Współpracy”**. Rozpoczął się on w listopadzie 2019 roku i trwał do kwietnia 2020 roku. Projekt polegał na realizacji operacji w zakresie budowy ogólnodostępnej i niekomercyjnej infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej, promowaniu obszarów objętych LSR oraz stworzeniu warunków rozwoju przedsiębiorczości na obszarach objętych LSR partnerskich grup. Podstawą było powstanie na terenie trzech partnerskich LGD-ów ścieżek questingowych wykorzystujących walory przyrodnicze, historyczne i kulturowe. Warto podkreślić, że jeden z partnerów LGR Wielkie Jeziora Mazurskie dokonał zakupu houseboata, który posłużył do powstania questu wodnego po jeziorach mazurskich, a zaplanowane rejsy pozwoliły w niecodzienny sposób poznać walory kulturowe tego obszaru działania. Całkowity budżet projektu wyniósł 396 250,00 zł, a udział finansowy LGD „Krzemienny Krąg” 15 000 zł.

Warto podkreślić, że projekty współpracy idealnie wpasowały się w cele określone w LSR. Należy więc zwrócić uwagę, że ich realizowanie było powiązane z wizją rozwoju obszaru opisaną w analizowanym dokumencie strategicznym i faktycznie odpowiadały na potrzeby mieszkańców. Dotyczyły przede wszystkim podstawowych kwestii jaką był rozwój turystyki, promocja obszaru, rozwój przedsiębiorczości, ale przy okazji można mówić o budowaniu kapitału społecznego, rozwoju infrastruktury rekreacyjnej i wspieraniu ekologii.

Należy także dodać, że w analizowanym okresie LGD „Krzemienny Krąg” w LSR ma w planach zrealizowanie jeszcze dwóch projektów współpracy: „Wioski tematyczne”, „Krzemienny Szlak na Bursztynowym Szlaku”. „Wioski Tematyczne” to projekt związany

z promocją i rozwojem turystycznym obszaru z wykorzystaniem zasobów dziedzictwa kulturowego i naturalnego, a „Krzemienny Szlak na Bursztynowym Szlaku” dotyczy rozwoju turystyki w kontekście modnej turystyki rowerowej.

5.5. Działania poza RLKS

LGD „Krzemienny Krąg” stara się o pozyskiwanie środków poza RLKS, choć z uwagi na dużą ilość obowiązków jest to zadanie dość trudne. Mimo tego udało się przeprowadzić szereg interesujących działań. Od października 2019 do grudnia 2021 roku realizowano program, którego celem była aktywizacja społeczno-zatrudnieniowa. LGD „Krzemienny Krąg” był w tym przypadku partnerem w projekcie realizowanym przez Centrum Biznesu i Promocji Kadr, a środki pochodziły z Europejskiego Funduszu Społecznego. W ramach projektu wsparciem zostało objętych 80 osób (bezrobotne, bierne zawodowo, niepełnosprawne, w wieku 50 lat i więcej, z niskim wykształceniem – maksymalnie ponadgimnazjalnym w wieku 18 lat i więcej) zamieszkujące w gminach Bałtów, Bodzechów, Ćmielów. W ramach projektu przeprowadzono: indywidualne poradnictwo psychologiczne, grupowe warsztaty kompetencji społecznych, akcje społecznościowe, poradnictwo zawodowe indywidualne, grupowe warsztaty poszukiwania pracy, szkolenia, pośrednictwo pracy, trzymiesięczne staże dla uczestników projektu. Budżet projektu wyniósł 1 064 532,24 zł

Wyżej opisane działanie realizowano także od stycznia 2021 roku do lipca 2022 roku Kwota wsparcia wyniosła 591 620,73 zł. W ramach projektu wsparciem zostały objęte tym razem 44 osoby zamieszkujące w miastach Kunów i Ćmielów, a także Wąchock i gminie Brody Łżeckie. W ramach projektu przeprowadzono bardzo podobne działania jak w latach 2019-2021.

Od 2021 roku realizowany jest projekt „Korpus Solidarności” z Programu Wspierania i Rozwoju Długoterminowego na lata 2018-2030. Celem działań jest kompleksowe wdrożenie wolontariatu długoterminowego mającego na celu podniesienie rangi działań tego rodzaju oraz wzbudzenie zainteresowania i zachęcenie obywateli do zaangażowania w wolontariat. Efektem projektu ma być stworzenie Centrum Wolontariatu w Ostrowcu Świętokrzyskim,

a dodatkowo zaplanowano warsztaty dla wolontariuszy (30 osób), szkolenia dla koordynatorów (10 osób), szkolenia dla organizatorów (10 osób) oraz szereg akcji społecznych i wizyt studyjnych. Zakładany budżet działania wynosi 154 300,00 zł.

Warto dodać, że od maja 2022 roku z Funduszu Inicjatyw Obywatelskich realizowany jest jeszcze inny projekt, którego oczekiwanym rezultatem jest stworzenie innowacyjnego modelu działań rozwijających aktywność obywatelską opartą o wolontariat międzypokoleniowy. Celem jest również integracja społeczności lokalnej, zwiększenie świadomości ekologicznej, upowszechnienie napraw sprzętów i nadawanie przedmiotom „drugiego życia” oraz wspieranie rodzin potrzebujących. W ramach projektu zaplanowano między innymi: powstanie i wyposażenie Lokalnego Centrum Społecznościowego, warsztaty edukacyjne, akcje społeczne dla dzieci i seniorów, debaty, publikacje i inne inicjatywy. Zaplanowany budżet projektu to 14 502 801,10 zł.

Na lata 2022-2023 planowany jest projekt z Europejskiego Funduszu Społecznego. Celem ma być aktywizacja zawodowa, poprawa sytuacji na rynku pracy oraz zwiększenie zatrudnienia osób młodych pozostających bez pracy, zamieszkujących lub uczących się na obszarze województwa świętokrzyskiego. Podstawowym rezultatem natomiast ma być utworzenie 40 miejsc pracy. Zaplanowano następujące formy wsparcia: badania predyspozycji, wsparcie szkoleniowe w celu wykształcenia umiejętności i predyspozycji, spotkanie z ekspertem dotacyjnym, wsparcie finansowe dla uczestników projektu (na otwarcie działalności wsparcie w wysokości 23 050,00 zł i wsparcie pomostowe wypłacane comiesięcznie przez pół roku w wysokości 3 000,00 zł/miesiąc). Budżet projektu wynosi 2 042 168,40 zł.

Działania poza RLKS niewątpliwie stanowią interesujące uzupełnienie operacji prowadzonych w ramach Lokalnej Strategii Rozwoju. Warto zauważyć, że działania te są prowadzone ściśle z myślą o mieszkańcach i służą poprawie ich losu.

5.6. Działalność biura LGD

5.6.1. Ogólna organizacja pracy

Lokalna Grupa Działania „Krzemienny Krąg” ma swoją siedzibę w Bałtowie. Zaplecze biurowe należy określić jako bardzo dobre. Pracownicy w większości dysponują własnymi pokojami, co zapewnia odpowiednie warunki do udzielania porad. Dodatkowo Stowarzyszenie może korzystać z dwóch sal konferencyjnych dostosowanych do potrzeb mniejszych i większych grup. Budynek, w którym mieści się biuro jest nowy i przestronny, co pozytywnie wpływa na wizerunek LGD.

Biuro LGD zatrudnia trzech pracowników na następujących stanowiskach: Kierownik Biura, Specjalista ds. wdrażania LSR oraz Manager finansowy. Dla wszystkich stanowisk określono zadania oraz wymagania co do kwalifikacji. Biuro funkcjonuje na podstawie Regulaminu, który zawiera uregulowania dotyczące zatrudniania pracowników, opis stanowisk wraz z wymaganymi kwalifikacjami obowiązującymi na każdym stanowisku oraz uregulowania dotyczące wynagradzania.

5.6.2. Szkolenia pracowników i organów LGD

Dla pracowników Biura, jak również dla członków organu decyzyjnego, przewidziano w okresie realizacji LSR szkolenia w celu podnoszenia ich wiedzy i kompetencji, a także szczegółowego zapoznania się z zapisami Strategii i dokumentów programowych oraz wynikającymi z nich obowiązkami. Poniższe tabele prezentują wykaz szkoleń, w jakich brali udział przedstawiciele organów i pracownicy LGD „Krzemienny Krąg”.

Szkolenia dla organów LGD		
Data	Nazwa	Frekwencja
08-09.11.2016	Zasady przeprowadzania naborów w ramach wdrażania LSR	19
08-09.02.2018	Procedura oceny oraz wyboru projektów w ramach PROW na lata 2014-2020	9

8/31/2018	Zasady ewaluacji LGD i LSR	14
11/13/2019	Aspekty funkcjonowania organizacji pozarządowych, zakładania działalności gospodarczej oraz działalności jednostek sektora finansów publicznych	13
7/15/2020	Aspekty funkcjonowania organizacji pozarządowych, zakładania działalności gospodarczej oraz działalności jednostek sektora finansów publicznych	21
9/29/2020	Procedura oceny oraz wyboru projektów w ramach PROW na lata 2014-2020	11

Tabela 16. Szkolenia dla organów LGD.

Szkolenia dla pracowników LGD		
Data	Nazwa	Frekwencja
08-09.11.2016	Zasady przeprowadzania naborów w ramach wdrażania LSR	2
08-09.02.2018	Procedura oceny oraz wyboru projektów w ramach PROW na lata 2014-2020	1
8/31/2018	Zasady ewaluacji LGD i LSR	2
11/28/2018	Tworzenie, realizacja i zarządzanie projektami	3
11/13/2019	Aspekty funkcjonowania organizacji pozarządowych, zakładania działalności gospodarczej oraz działalności jednostek sektora finansów publicznych	1
5/22/2020	Pomoc publiczna	3
7/14/2020	Tworzenie, realizacja i zarządzanie projektami	7
9/28/2020	Sprawne wdrażanie LSR	3
8/2/2021	Tworzenie, realizacja i zarządzanie projektami	3
8/3/2021	Pomoc publiczna	3

Tabela 17. Szkolenia dla pracowników LGD.

W trakcie szkoleń omawiano m.in. obowiązujące przepisy prawa związane z przeprowadzaniem naborów przez LGD, wytyczne Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi w zakresie jednolitego i prawidłowego wykonywania przez lokalne grupy działania zadań związanych z realizacją strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność, procedury wyboru i oceny operacji, kryteriami wyboru oraz tworzeniem biznesplanu. Dodatkowo pracownicy i przedstawiciele organów mieli okazję zapoznać się z różnymi aspektami dotyczącymi funkcjonowania organizacji pozarządowych, zakładania działalności gospodarczej czy działalności jednostek sektora finansów publicznych. Istotnym aspektem jest na pewno fakt, iż w trakcie szkoleń starano się łączyć teorię z praktyką.

5.6.3. Realizacja planu komunikacji

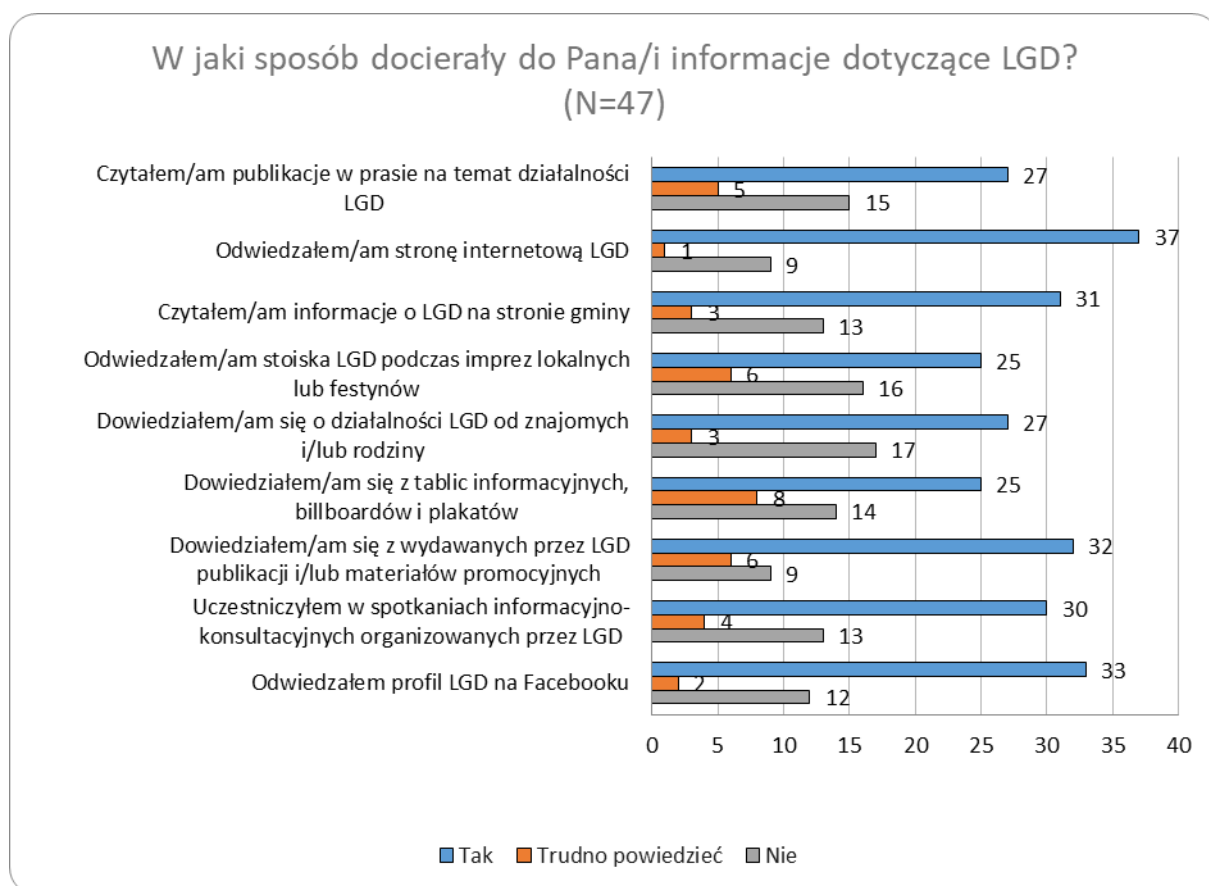
Komunikacja z lokalną społecznością stanowi ważny aspekt działań podejmowanych przez LGD w ramach realizacji Lokalnej Strategii Rozwoju. Skuteczne komunikowanie powinno znajdować odbicie w liczbie i jakości składanych wniosków, które powinny znów pozwalać na bezproblemowe osiągnięcie założonych wartości wskaźników. Wysoki poziom realizacji wskaźników świadczy zatem pośrednio o bardzo dobrej jakości działań komunikacyjnych podejmowanych przez LGD „Krzemienny Krąg”. Warunkiem efektywnego działania LGD i zaangażowania lokalnej społeczności w realizację LSR jest skuteczna obustronna komunikacja, czemu służyć ma plan komunikacji. Szczegóły dotyczące jego realizacji prezentuje poniższa tabela.

Działanie komunikacyjne	Zadania i wskaźnik	Wskaźnik 2016	Wskaźnik 2017	Wskaźnik 2018	Wskaźnik 2019	Wskaźnik 2020r	Wskaźnik 2021
Ogłoszenia na tablicach informacyjnych w siedzibach instytucji użyteczności publicznej	Liczba instytucji, w których umieszczono ogłoszenie	9	9	9	9	9	9
Artykuły na stronie internetowej LGD	Liczba wejść na stronę internetową z artykułem	3850	2 880	3 840	3 520	3 200	1 920
Artykuły na stronach internetowych urzędów gmin z linkiem do www LGD	Liczba zamieszczonych artykułów	45	72	108	99	90	54
Prezentacja informacji podczas wydarzeń na obszarze LGD	Liczba wydarzeń	9	9	9	9	0	0
Ulotka informacyjna dystrybuowana na obszarze LGD	Ilość rozdysponowanych ulotek	3200	3 200	3 200	3 200	3 200	3 200
Bezpłatny biuletyn LGD w wersji papierowej i elektronicznej	Liczba wydanych numerów biuletynów	0	1	1	1	1	1
Informacja i doradztwo w siedzibie LGD	Liczba osób korzystających z doradztwa (osobistego, telefonicznego, e-mailowego)	65	360	360	360	360	360
Szkolenie dla potencjalnych beneficjentów	Ilość szkoleń	2	5	4	3	0	0
Materiał informacyjny w telewizji obejmujący obszar LSR	Potencjalna liczba odbiorców	6 400	6 400	6 400	6 400	6 400	6 400
Materiał informacyjny w prasie obejmujący obszar LSR	Potencjalna liczba odbiorców	6 400	6 400	6 400	6 400	6 400	6 400
Spotkania z grupą defaworyzowaną	Liczba spotkań	2	0	0	0	0	0

Tabela 18. Realizacja planu komunikacji.

Analiza danych na temat działań komunikacyjnych wskazuje, że Lokalna Grupa Działania realizuje wszystkie zaplanowane zadania w zakresie komunikacji z lokalną społecznością. Działania te są zróżnicowane, dzięki czemu udaje się skutecznie docierać z informacjami na temat realizacji Lokalnej Strategii Rozwoju do mieszkańców obszaru. Stosowano rozwiązania bardziej tradycyjne (ulotki informacyjne, ogłoszenia na tablicach informacyjnych), jak i nowoczesne (wykorzystywanie stron internetowych). Warto też docenić wykorzystywanie do działań komunikacyjnych środków przekazu, jak materiały w telewizji czy w prasie.

Nawiązując do planu komunikacyjnego, warto sprawdzić opinie samych mieszkańców gmin obszaru LGD na temat tego, czy komunikacja była efektywna. W ankiecie zadano pytanie o rozpoznawalność LGD „Krzemienny Krąg”. Spośród 48 badanych mieszkańców, aż 47 wybrało odpowiedź twierdzącą. Osobom, które wskazały, iż słyszały o LGD „Krzemienny Krąg” zadano kolejne pytanie dotyczące tego, w jaki sposób dotarły do informacji o LGD.

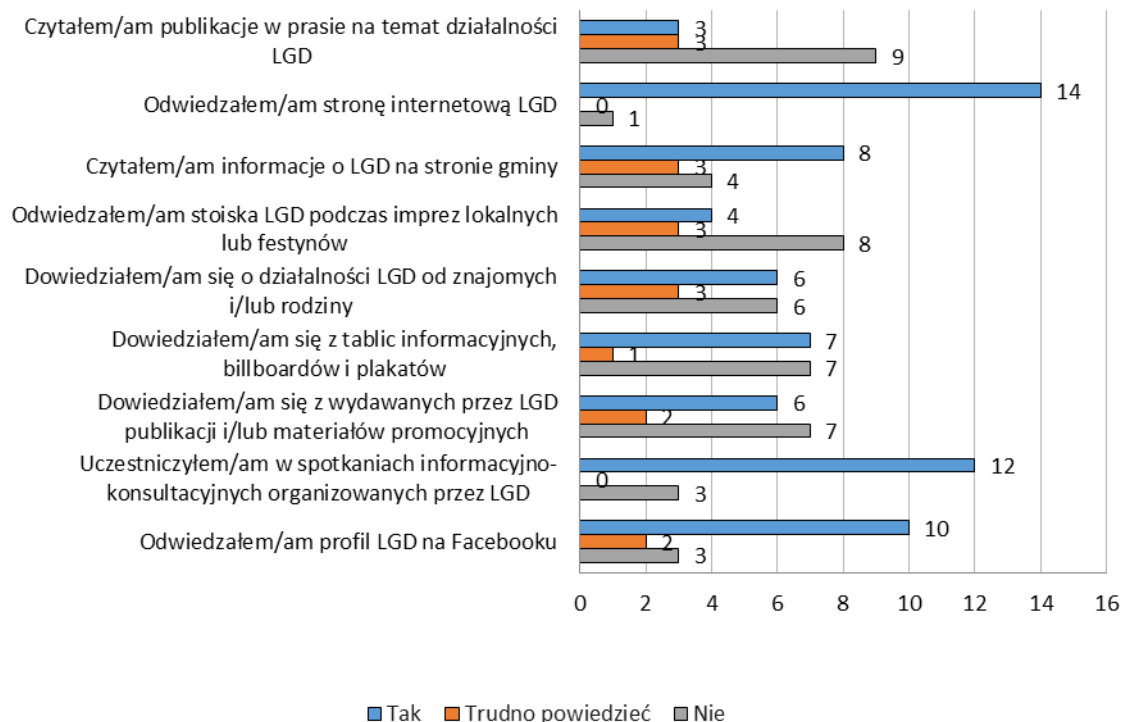

Wykres 1. Metody docierania informacji o LGD „Krzemienny Krąg” do mieszkańców obszaru.

Dane z powyższego wykresu pokazują, iż metody docierania informacji o LGD do mieszkańców obszaru były różnorodne. Zdecydowanie najwięcej mieszkańców gmin obszaru LGD biorących udział w badaniu wskazało, iż źródłem informacji o LGD były informacje zamieszczane na stronie internetowej LGD i profilu LGD na Facebooku, a niewiele mniej osób wskazało strony internetowe gmin. Zwraca uwagę bardzo dużo wskazań na wydawane przez LGD publikacje i/lub materiały promocyjne oraz uczestnictwo w spotkaniach informacyjno-konsultacyjnych. W świetle wyników można stwierdzić, iż istotną rolę odegrały też publikacje w prasie na temat działalności LGD, informacje pozyskane od znajomych i/lub rodziny, a w nieco mniejszym stopniu odwiedzanie stoisk LGD w trakcie imprez lokalnych czy festynów oraz informacje zamieszczane na tablicach, plakatach czy billboardach. Należy więc podkreślić, że obok nowoczesnych sprawdzały się też bardziej tradycyjne rozwiązania. Generalnie trzeba zauważyć, że każdy z kanałów komunikacyjnych spełniał swoją rolę i trudno wskazać taki, który można by określić jako niepotrzebny.

W kontekście działań komunikacyjnych, warto również sprawdzić, w jaki sposób docierały do potencjalnych beneficjentów informacje o naborze wniosków w LGD. Szczegóły obrazuje poniższy wykres.

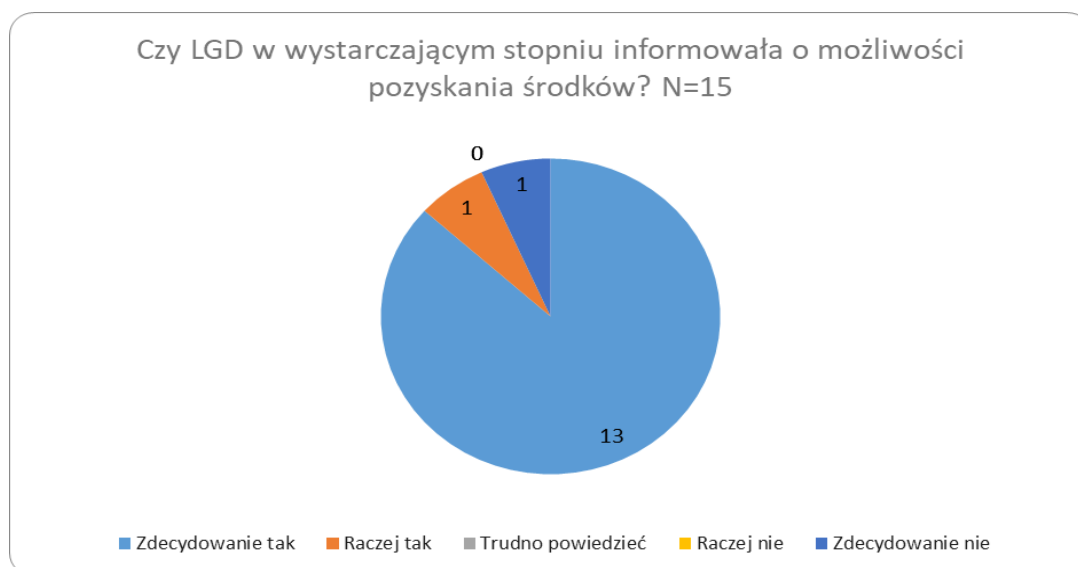
W jaki sposób docierały do Pana/i informacje o naborze wniosków w LGD? (N=15)

Wykres 2. Metody docierania informacji o naborach w LGD „Krzemienny Krąg” do beneficjentów.

Wyniki badań ankietowych przeprowadzonych wśród beneficjentów potwierdzają kluczowe znaczenie informacji zamieszczanych na stronie internetowej LGD, profilu LGD na Facebooku czy stronach internetowych gmin. Bardzo duża grupa beneficjentów wskazała także, że źródłem informacji o naborze wniosków było uczestnictwo w spotkaniach informacyjno-konsultacyjnych. Całkiem spora uznała za istotne informacje zamieszczane na tablicach, billboardach czy plakatach. Mniej osób wskazało na „marketing szeptany”, wydawane przez LGD publikacje i/lub materiały promocyjne oraz tablice informacyjne, billboardy i plakaty. Zdecydowanie najmniej wskazań posiadały natomiast odwiedzanie stoisk LGD w trakcie imprez lokalnych czy publikacje w prasie na temat działalności LGD.

Kolejną kwestią wartą analizy jest to, jak beneficjenci oceniają to, czy LGD w wystarczającym stopniu informowała o możliwości pozyskania środków.

Wykres 3. Ocena beneficjentów na temat stopnia informowania przez LGD o możliwości pozyskania środków.

Ankietowani beneficjenci bardzo dobrze oceniają działalność biura LGD w aspekcie informowania o możliwości pozyskania środków. Tylko jedna z 15 badanych osób oceniła biuro LGD negatywnie w tej kwestii. Dodatkowo warto podkreślić, że aż 13 wskazało odpowiedź „zdecydowanie tak”. Można więc stwierdzić, że LGD „Krzemienny Krąg” wywiązuje się z jednego z podstawowych zadań, do jakiego zostało powołana.

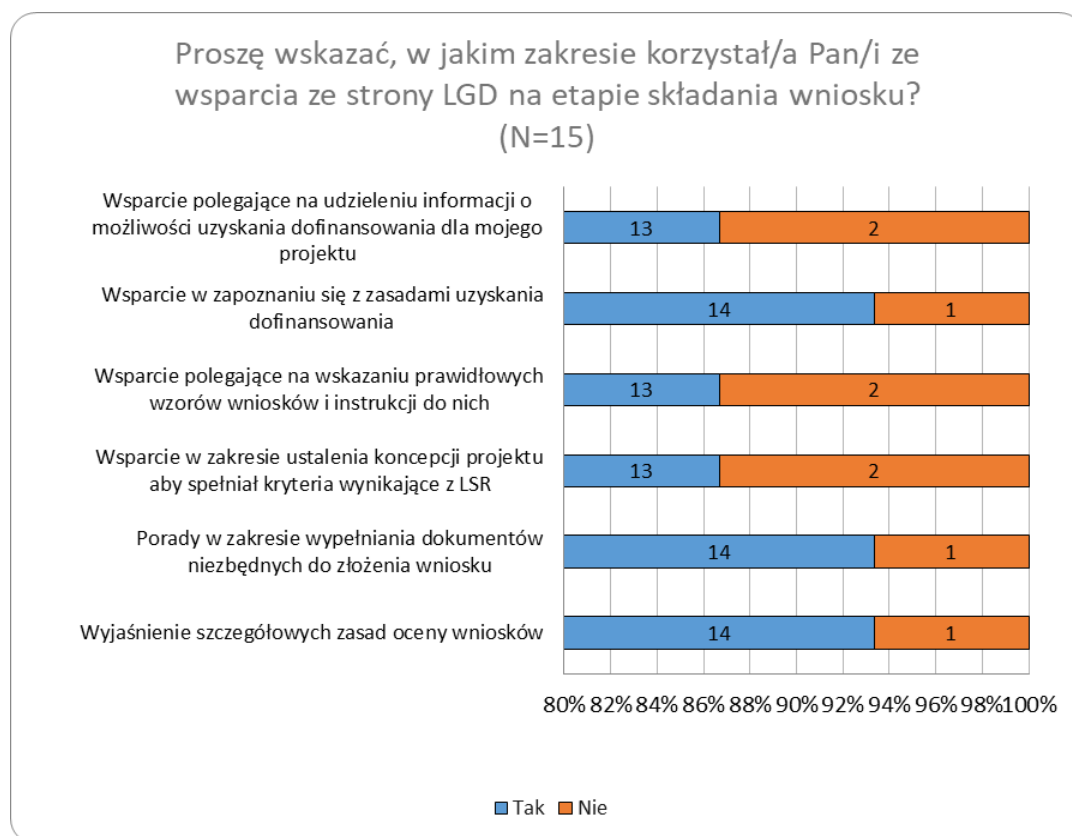
5.6.4. Doradztwo

Jednym z najistotniejszych aspektów funkcjonowania biura LGD jest doradztwo dla potencjalnych beneficjentów. Nie ulega wątpliwości, że korzystanie z doradztwa przynosiło pozytywny skutek w postaci zdecydowanie lepszych jakościowo wniosków. Dane dotyczące działań podejmowanych w tym zakresie przez pracowników LGD „Krzemienny Krąg” zostały zebrane w tabeli.

	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Liczba porad udzielonych łącznie	65	360	360	360	360	360

Tabela 19. Doradztwo w biurze LGD.

Dane z tabeli jednoznacznie pokazują, że liczba udzielonych porad była bardzo duża. W ramach opisywanego tu badania ewaluacyjnego zebrano opinie beneficjentów na temat doradztwa udzielanego im na różnych etapach współpracy z LGD. 14 z 15 ankietowanych beneficjentów stwierdziło, że skorzystało ze wsparcia w zapoznaniu się z zasadami uzyskania dofinansowania, porad w zakresie wypełniania dokumentów koniecznych do złożenia wniosku, wyjaśnień szczegółowych zasad oceny wniosków. 13 respondentów stwierdziło natomiast, że skorzystało ze wsparcia polegającego na udzieleniu informacji o możliwości uzyskania dofinansowania dla projektu, wsparcia polegającego na wskazaniu prawidłowych wzorów wniosków i instrukcji do nich oraz wsparcia w zakresie ustalenia koncepcji projektu aby spełniał kryteria wynikające z LSR. Szczegóły zaprezentowano na poniższym wykresie.

Wykres 4. Zakres wsparcia udzielonego beneficjentom ze strony LGD na poszczególnych etapach składania wniosku.

Samo doradztwo ocenione zostało przez badanych beneficjentów bardzo dobrze. Dotyczy to zarówno etapu składania wniosku, jak i etapu realizacji operacji oraz rozliczania operacji. Respondenci bardzo pozytywnie ocenili spełnienie oczekiwań w zakresie

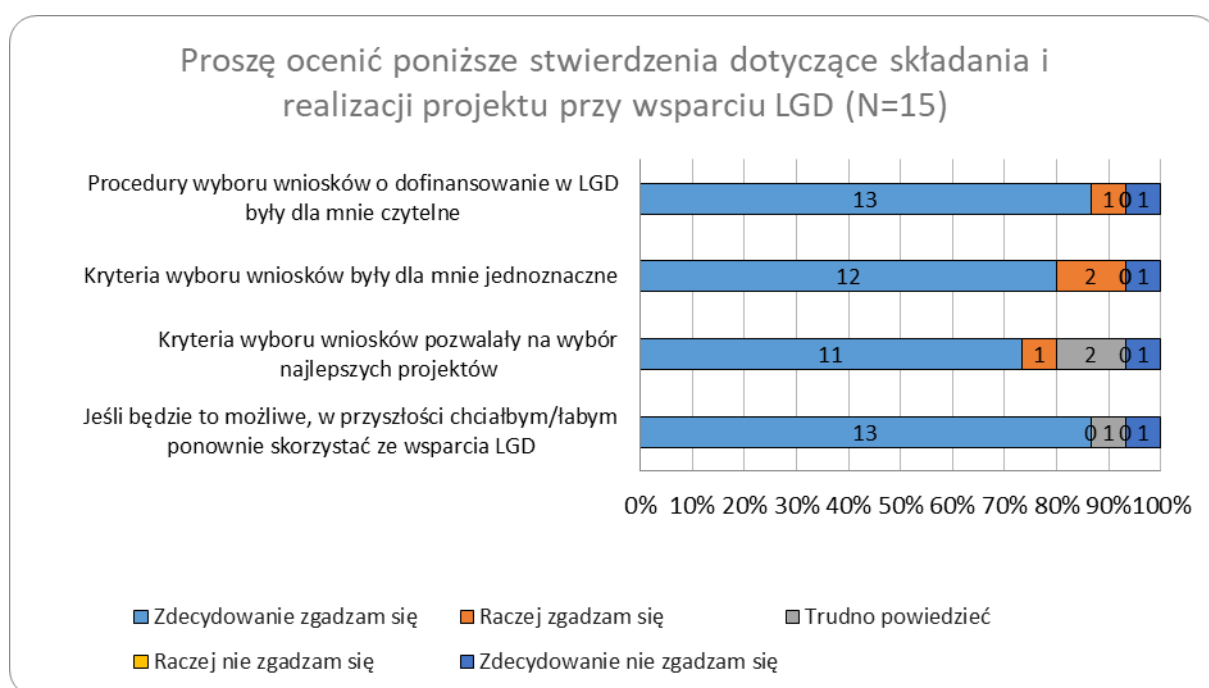
udzielonych porad oraz samą ich przydatność. Warto podkreślić też wysokie oceny dotyczące przygotowania merytorycznego doradców LGD i fakt, iż tylko pojedyncze osoby wyraziły krytyczną opinię. Szczegóły obrazuje poniższa tabela.

Ocena wsparcia udzielonego beneficjentowi przez LGD na różnych etapach prowadzenia operacji								
		Zdecydowanie zgadzam się	Raczej zgadzam się	Trudno powiedzieć	Raczej się nie zgadzam	Zdecydowanie się nie zgadzam	Nie korzystałem/am ze wsparcia na tym etapie	N
Etap składania wniosku	Zakres udzielonych porad spełnił moje oczekiwania	13	1	0	0	1	0	15
	Udzielone porady były przydatne	14	0	0	0	1	0	15
	Przygotowanie merytoryczne doradcyców z LGD było odpowiednie	13	1	0	0	1	0	15
Etap realizacji operacji	Zakres udzielonych porad spełnił moje oczekiwania	13	1	0	0	0	1	15
	Udzielone porady były przydatne	13	1	0	0	0	1	15
	Przygotowanie merytoryczne doradcyców z LGD było odpowiednie	13	1	0	0	0	1	15
Etap rozliczania operacji	Zakres udzielonych porad spełnił moje oczekiwania	12	1	0	0	1	1	15
	Udzielone porady były przydatne	12	1	0	0	1	1	15
	Przygotowanie merytoryczne doradcyców z LGD było odpowiednie	12	1	0	0	1	1	15

Tabela 20. Ocena wsparcia udzielonego beneficjentowi przez LGD na różnych etapach prowadzenia operacji.

Ankietowani beneficjenci zostali poproszeni o ocenę poszczególnych elementów procesu składania i realizacji projektu przy wsparciu LGD. Wyniki okazały się i w tym przypadku pozytywne, Bardzo dobrze została oceniona czytelność procedur i jednoznaczność

kryteriów wyboru wniosków, gdzie 14 spośród 15 ankietowanych zaznaczyło odpowiedź „zdecydowanie zgadzam się” (odpowiednio 13 i 12) lub „raczej zgadzam się” (odpowiednio 1 i 2), a tylko jedna osoba wyraziła krytyczną opinię. Nieco gorzej przedstawia się ocena stwierdzenia dotyczącego tego, iż kryteria wyboru wniosków pozwalały na wybór najlepszych projektów, - „zdecydowanie” zgodziło się z nią 11 respondentów, 1 „raczej”, 2 nie potrafiło wypowiedzieć się jednoznacznie na ten temat, a 1 zaznaczyła odpowiedź „zdecydowanie nie”. O tym jak dobrze oceniana jest potrzeba funkcjonowania i sama działalność LGD najlepiej świadczy fakt, iż niemal wszyscy badani beneficjenci stwierdzili, że w przyszłości chcieliby ponownie skorzystać ze wsparcia LGD (gdyby pojawiła się taka możliwość), z czego aż 13 wskazało odpowiedź „zdecydowanie zgadzam się” w tym temacie. Szczegóły ocen poszczególnych stwierdzeń dotyczących procesu składania i realizowania projektu przy wsparciu LGD zaprezentowano na poniższym wykresie.

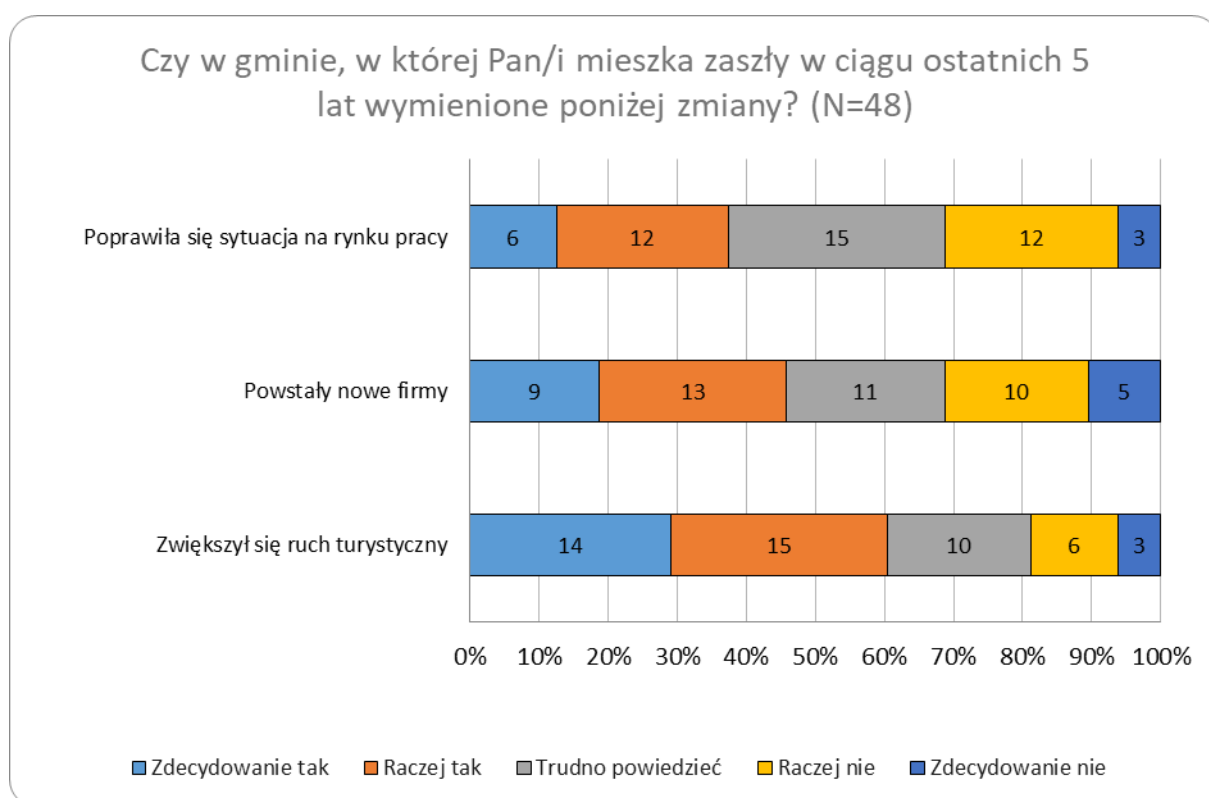
Wykres 6. Ocena stwierdzeń dotyczących składania i realizowania projektu przy wsparciu LGD „Krzemienny Krąg

Dane dotyczące oceny świadczonego doradztwa potwierdzają, że jego jakość jest bardzo wysoka i ceniona przez osoby, które z niego korzystały, a wykorzystywane formy pracy z potencjalnymi beneficjentami odpowiednie do ich oczekiwań. Stanowi to

równocześnie wskaźnik wysokiej profesjonalności pracowników udzielających doradztwa, a także skuteczności prowadzonej polityki rozwijania kadr.

5.7. Zmiany na obszarze objętym LSR w ocenie członków lokalnej społeczności

Analiza danych pokazuje, że LGD „Krzemienny Krąg” dążyła do realizacji założonych przez siebie celów i osiągała na tej drodze mniejsze i większe sukcesy. Niewątpliwie działania wpływały na zmiany w gminach obszaru LGD. Warto sprawdzić czy sami mieszkańcy potwierdzają tendencje rozwojową. Na początek analizie poddane zostaną opinie na temat przedsiębiorczości. Szczegóły obrazuje poniższy wykres.

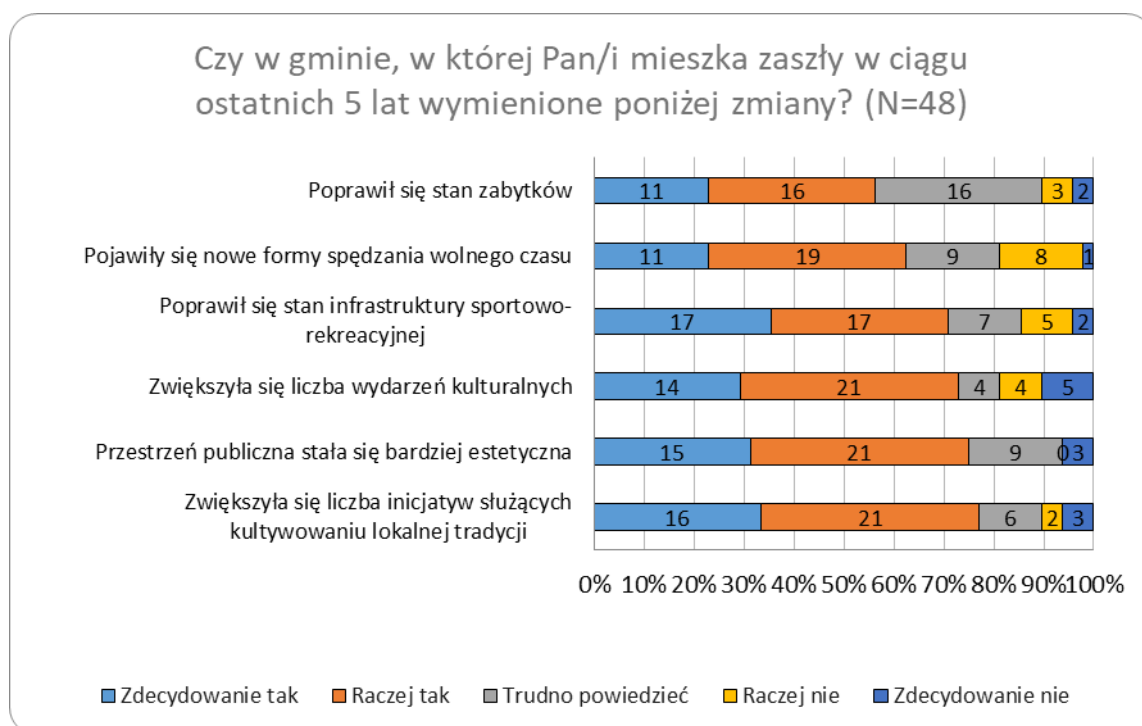

Wykres 6. Ocena zmian dotyczących rozwoju przedsiębiorczości na obszarze LGD w przeciągu ostatnich 5 lat.

Mieszkańcy, którzy oddali swoje głosy w ankiecie całkiem pozytywnie oceniają zmiany na obszarze LGD w przeciągu ostatnich 5 lat. Spośród 48 głosów, 18 osób dostrzega poprawę sytuacji na rynku pracy, a 22 pojawienie się nowych firm, a odmiennej opinii było po 15 respondentów (pozostali wybrali odpowiedź „trudno powiedzieć”). Najlepiej ocenione

zostało zwiększenie się ruchu turystycznego, które odnotowało 29 respondentów, co jest wynikiem imponującym, a krytyczne zdanie w tej kwestii miało 9 osób. Generalnie wyniki potwierdzają rozwój jaki był udziałem gmin wchodzących w obszar LGD w ostatnich pięciu latach.

Kolejną kwestią, której warto poświęcić uwagę są zmiany atrakcyjności zamieszkiwanego obszaru, zarówno pod względem potrzeb mieszkańców, jak i potencjalnych turystów. Szczegóły pokazuje poniższy wykres.

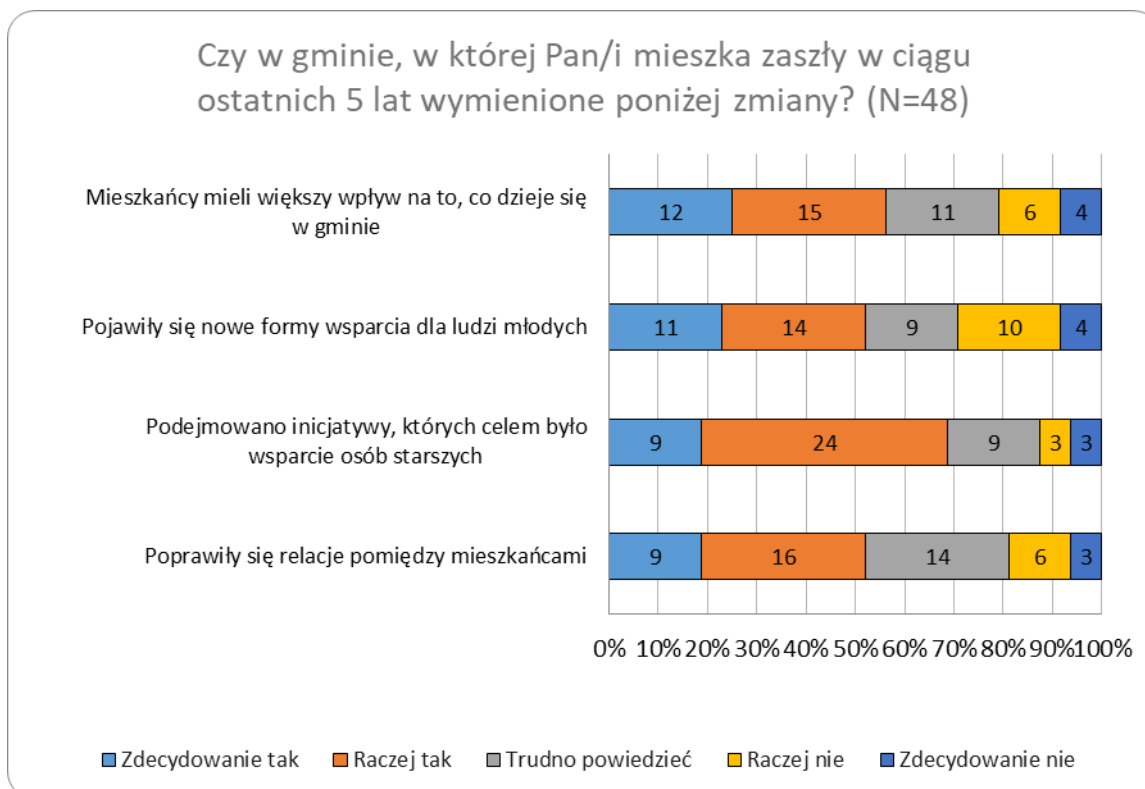

Wykres 7. Ocena zmian dotyczących kultury i rekreacji na obszarze LGD w przeciągu ostatnich 5 lat.

Oceny respondentów dotyczące zmian w kulturze i rekreacji w ostatnich pięciu latach wypadają pozytywnie, a głosów potwierdzających opinie jest zdecydowanie więcej niż je negujących. Najwięcej, bo 37 spośród 48 ankietowanych odnotowało zwiększenie liczby inicjatyw służących kultywowaniu lokalnej tradycji, a niewiele mniej osób uznało, że przestrzeń publiczna stała się bardziej estetyczna (36) i że zwiększyła się liczba wydarzeń kulturalnych (35). 34 respondentów wskazało poprawę stanu infrastruktury sportowo-rekreacyjnej, 30 pojawienie się nowych form spędzania wolnego czasu, a najmniej

ankietowanych (27) wskazało wśród zmian poprawę stanu zabytków, choć i ten wynik należy uznać za imponujący.

Warto przyrzeć się opinii badanych w kwestii aktywizacji i kapitału społecznego.

Wykres 8. Ocena zmian dotyczących aktywizacji i kapitału społecznego na obszarze LGD w przeciągu ostatnich 5 lat.

Badani mieszkańcy gmin obszaru LGD bardzo pozytywnie oceniają zmiany dotyczące podejmowania inicjatyw, których celem było wsparcie osób starszych. 33 spośród 48 ankietowanych zauważyły takie działania, a 6 było przeciwnego zdania. Mniej pozytywnych opinii ankietowani mieszkańcy wyrazili w kwestii pojawienia się nowych form wsparcia dla ludzi młodych – 25 osób wskazało takie zmiany, a 14 było odmiennego zdania. Należy podkreślić, iż badani w większości stwierdzili, że w ciągu ostatnich 5 lat mieszkańcy mieli większy wpływ na to, co dzieje się w gminie (27 osób odnotowało taką zmianę, zaś 10 było przeciwnego zdania). Pozytywnie należy odbierać także opinie respondentów w temacie poprawy relacji między mieszkańcami, gdzie głosów aprobujących było więcej niż negujących - odpowiednio 25 i 9.

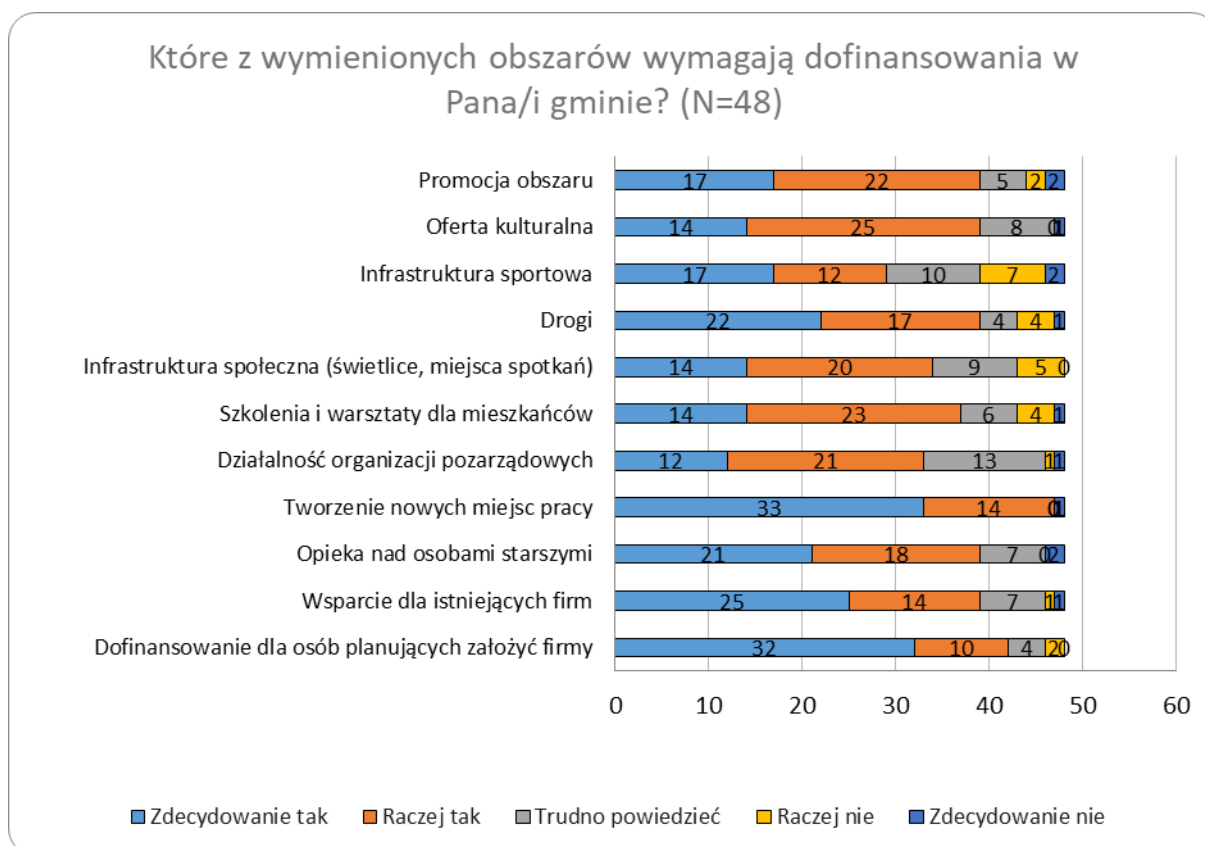
Kolejną kwestią, której warto poświęcić uwagę, są opinie badanych mieszkańców na temat efektów działań podejmowanych w ciągu ostatnich 5 lat przez LGD „Krzemienny Krąg”.

Wykres 9. Korzystanie z efektów działalności LGD „Krzemienny Krąg”.

Najwięcej badanych mieszkańców gmin obszaru LGD (33 spośród 48) stwierdziło, iż uczestniczyło w wydarzeniach lokalnych dofinansowanych ze środków LGD. Niewiele mniej osób przyznało, że brało udział w spotkaniach (29) i szkoleniach (27) organizowanych w ramach projektów dofinansowanych przez „Krzemienny Krąg”. Imponująca liczba respondentów wskazała również, że korzystało z infrastruktury, której powstanie lub modernizacja były dofinansowane z środków LGD (28).

Na zakończenie warto zwrócić uwagę na to, jakie zdanie mają badani mieszkańcy gmin obszaru LGD na temat ewentualnych przyszłych działań LGD „Krzemienny Krąg”.

Wykres 10. Obszary wymagające dofinansowania w ocenie badanych mieszkańców gmin obszaru.

Badani mieszkańcy gmin LGD „Krzemienny Krąg” wskazali, iż obszarów wymagających dofinansowania jest ciągle bardzo dużo. Zdecydowanie największa liczba osób wskazała działania przedsiębiorcze. 47 spośród 48 respondentów uznało za kluczowe tworzenie nowych miejsc pracy (z czego aż 33 zaznaczyło odpowiedź „zdecydowanie tak”), niewiele mniej wskazało dofinansowanie dla osób planujących założyć firmy (42) oraz wsparcie dla istniejących firm (39).

Bardzo duża grupa ankietowanych za obszar wymagający dofinansowania uznała drogi, opiekę nad osobami starszymi, promocję obszaru, ofertę kulturalną (po 39). Nieco mniej głosów zebrały szkolenia i warsztaty dla mieszkańców (37) i infrastruktura społeczna (34), działalność organizacji pozarządowych (33) oraz infrastruktura sportowa (29). Wyniki jednoznacznie pokazują, że LGD „Krzemienny Krąg” może wykonać jeszcze sporo udanych operacji, bo oczekiwania mieszkańców są bardzo duże i bardzo zróżnicowane.

6. Kompleksowa ocena wdrożenia LSR, w tym stopień osiągnięcia celu głównego

6.1. Stopień osiągnięcia celu głównego

W Lokalnej Strategii Rozwoju LGD „U Źródeł” opracowanej na lata 2014 – 2020 założono działania zgrupowane wokół dwóch celów głównych: „LGD obszarem atrakcyjnym turystycznie” i „LGD obszarem aktywności społecznej i gospodarczej”.

Dzięki operacjom realizowanym przy wsparciu LGD poprawił się stan ogólnodostępnej infrastruktury, w tym powstały nowe obiekty rekreacyjne (place zabaw, świetlice), a także m.in. doposażono niepubliczne przedszkole. Realizowano także przedsięwzięcia kulturalne dla mieszkańców (m.in. „Noc Świętojańska”, „Pożegnanie lata” „Zaduszki muzyczne”). Dzięki LGD powstały nowe firmy i nowe miejsca pracy, a funkcjonujące firmy poszerzyły swoją działalność. Dało się zaobserwować też rozwój stowarzyszeń, które z roku na rok posiadają coraz większe doświadczenie i odważniej sięgały po środki na dofinansowanie wydarzeń, warsztatów czy szkoleń. Te i inne działania służyły więc niewątpliwie wzmocnieniu lokalnego kapitału ludzkiego i społecznego. Działalność LGD „Krzemienny Krąg” przyczyniała się też do zachowania dziedzictwa kulturowego regionu oraz upowszechniania aktywnego stylu życia, w czym pomogły m.in. inicjatywy na rzecz rozwoju turystyki rowerowej. Istotnym aspektem były również założone działania służące promocji turystyki.

Prowadzone działania były zgodne z oczekiwaniami i potrzebami mieszkańców obszaru. Generalnie analiza wskaźników, danych z przeprowadzonych ankiet i zrealizowanych operacji pozwala na stwierdzenie, że projekty realizowane w ramach wdrażania LSR przyczyniają się w bardzo dużym stopniu do osiągnięcia celów strategii i odpowiadają na realne potrzeby społeczności z obszaru LGD.

6.2. Ocena wpływu zrealizowanej LSR na kapitał społeczny

Kapitałem społecznym nazwiemy wiedzę osadzoną w stosunkach i relacjach społecznych. Związana ona jest bezpośrednio z zaufaniem członków do siebie, normami czy wartościami. Kapitał społeczny odgrywa kluczową rolę jako czynnik rozwoju lokalnego czy wzmacniania społeczności lokalnych oraz buduje zbiorowe bezpieczeństwo i siłę.

Działalność LGD „Krzemienny Krąg” sprzyja niewątpliwie generowaniu kapitału społecznego. Przejawem tego jest rosnące zaangażowanie mieszkańców w sprawy lokalne. Biorą oni chętnie udział w różnych przedsięwzięciach adresowanych do lokalnej społeczności. Stowarzyszenia natomiast chętnie decydowały się na realizację projektów grantowych, które aktywizowały i integrowały mieszkańców. W opinii przedstawicieli LGD organizacje pozarządowe w ostatnich latach wręcz „nabrały wiatru w żagle”. W ramach Lokalnej Strategii Rozwoju odbyło się wiele wydarzeń, w tym plenerowe spotkania integracyjne, pikniki rodzinne, festyny. Spośród przykładowych imprez wymienić można m.in. Grabowiecki Festyn Strażacki, Mazowieckie Spotkania Kapel Podwórkowych, 100-lecie OSP w Siennie, Święto Wiśni i produktów pszczelich w Lipsku, „Noc Świętojańska”, „Pożegnanie lata”.

Projekty infrastrukturalne to kolejne z istotnych operacji realizowanych przez „Krzemienny Krąg”. Warto zauważyć, że o poprawę infrastruktury zadbano w każdej spośród gmin i powstały dzięki temu miejsca spotkań, czego przejawem budowa altan, remonty świetlic wiejskich czy przebudowa budynku w celu powstania Domu Ludowego.

Świetną inicjatywą były „Babki z Krzemienia”, w którym uczestniczyło 46 kobiet z Kół Gospodyń Wiejskich z terenu Krzemiennego Kręgu. Projekt trwał od 2019 do 2021 roku. Organizatorem przedsięwzięcia była Fundacja Centrum Rozwoju Regionalnego „Edu-Bałt” przy partnerstwie LGD Krzemienny Krąg. W ramach działań kobiety uczestniczyły w warsztatach kulinarnych, zielarskich, brały udział w spotkaniach z ekspertami, gotowały, tworzyły naturalne kosmetyki i zwiedzały Polskę. Wartością dodaną projektu jest to, iż nawet po jego zakończeniu kobiety aktywnie uczestniczą w działaniach LGD „Krzemienny Krąg”, korzystając ze zdobytej wiedzy i umiejętności. Dodatkowo prowadzą również regularne spotkania.

Można stwierdzić, że Lokalna Grupa Działania „Krzemienny Krąg” odgrywa rolę podmiotu integrującego społeczność lokalną. Dzięki niej stowarzyszenia współpracują ze sobą, a dodatkowo LGD pomaga w scalaniu gmin i organizacji, umożliwiając tym samym wymianę doświadczeń, świadczenie wsparcia doradczego i finansowego, które pozwalają na realizowanie przedsięwzięć na rzecz społeczności lokalnej. Pozytywne zmiany w tym zakresie odnotowali sami mieszkańcy, którzy w badaniu ankietowym w większości odnotowali poprawę relacji między mieszkańcami czy przede wszystkim fakt, iż mieszkańcy mieli większy wpływ na to co dzieje się w gminie. W najbliższych latach pomocne będą na pewno kolejne przedsięwzięcia służące integracji społecznej i wzmacnianiu poczucia jedności i tożsamości, wspieraniu lokalnych liderów i działaczy w organizacjach pozarządowych.

6.3. Ocena wpływu zrealizowanej LSR na przedsiębiorczość

Zainteresowanie działaniami przedsiębiorczymi było bardzo duże, a liczba złożonych wniosków we wszystkich naborach przekraczała ilość dostępnych środków. Niewątpliwie zrealizowane operacje znalazły przełożenie na zmiany gospodarcze obserwowane na obszarze LGD. Pozytywne zmiany odnotowano także w przypadku przytoczonych w raporcie danych Głównego Urzędu Statystycznego. Potwierdzili je również mieszkańcy w przeprowadzonych na potrzeby ewaluacji ankietach.

LGD realnie przyczyniała się do rozwoju przedsiębiorczości. Dzięki działaniom powstały nowe firmy i nowe miejsca pracy. Sporo firm pozyskało też środki na rozwój. Pozytywne zmiany zauważalne były przede wszystkim na terenie Bałtowa, gdzie dzięki funkcjonującemu kompleksowi turystycznemu rozwijać się mogą firmy z różnych branż usługowo – turystycznych, ale i pozostałe gminy „nie stały w miejscu”. Spośród zrealizowanych operacji dominowały przedsiębiorstwa usługowe i to takie, które były nieobecne na obszarze LGD, a istniało duże na nie zapotrzebowanie, w tym zakłady fryzjerskie i kosmetyczne, usługi budowlane, księgowe. Warto także zwrócić uwagę na przebudowę gospodarstw agroturystycznych, powstanie hotelu dla zwierząt przy gabinecie weterynaryjnym czy założenie winnicy. Jeśli chodzi o działania z rozwoju działalności gospodarczej wymienić można m.in. powstanie innowacyjnej usługi projektowo –

sprzedażowo – montażowej przydomowych ekologicznych oczyszczalni ścieków, zakup nowych maszyn dla firmy meblarskiej, zakup wyposażenia i modernizację sklepu w celu wprowadzenia systemu samoobsługowego oraz przedsięwzięcie polegające na utworzeniu Ośrodka Rękodzieła, Relaksu i Edukacji. Warto dodać, że w ramach realizowanej LSR zaplanowano również liczne przedsięwzięcia, które miały wesprzeć rozwój przedsiębiorczości, w tym inicjatywy promocyjne, informacyjne i edukacyjne.

W trakcie realizacji operacji zdarzały się jednak pewne problemy. Beneficjenci, pomimo że byli o tym fakcie uprzedzani w trakcie poprzedzających naborów spotkań informacyjnych, uświadamiali sobie, że wykonanie przedsięwzięcia wymaga wniesienia wkładu własnego. Z powodu braku wkładu własnego kilka projektów nie zostało zrealizowanych (po rezygnacji beneficjentów). Należy też zauważyć, że ograniczeniem w aplikowaniu o środki był dla niektórych przedsiębiorców wymóg utworzenia miejsca pracy, a co za tym idzie ryzyko rynkowe związane z ewentualnym niepowodzeniem firmy. Wymienione trudności nie wpływały jednak na osiągnięcie celów związanych z rozwojem przedsiębiorczości.

Badani mieszkańcy w dalszym ciągu za bardzo istotny obszar wymagający dofinansowania uznali właśnie działania przedsiębiorcze, w tym tworzenie nowych miejsc pracy, wsparcie dla istniejących firm oraz dofinansowanie dla planujących założyć firmy. LGD powinna więc w dalszym ciągu dużą wagę przykładąć do operacji polegających na utworzeniu i rozwoju przedsiębiorstw.

6.4. Ocena wpływu zrealizowanej LSR na turystykę i dziedzictwo kulturowe obszaru

Rozwój turystyki stanowił bardzo ważny cel w ramach realizowanej Lokalnej Strategii Rozwoju. Nie ulega wątpliwości, że LGD „Krzemienny Krąg” przyczyniła się do wzrostu atrakcyjności turystycznej obszaru swojego działania. W ewaluowanym okresie docenić należy rozwój turystyki rowerowej. Rezultatem działań jest między innymi otworzenie w 2019 roku „Krzemieńskiego szlaku”, w ramach którego powstały 42 pętle rowerowe, a trasę na wycieczkę można wybrać poprzez specjalną aplikację na smartfony albo stronę

internetową. Na szlaku znajdują się wiaty turystyczne i samoobsługowe stacje naprawy rowerów. Operacja cieszy się wielkim zainteresowaniem i da się zaobserwować nieustannie zwiększającą się liczbę rowerzystów korzystających z możliwości jakie daje „Krzemienny szlak”. Pozytywem jest też na pewno przebudowa gospodarstw agroturystycznych, które także cieszą się dużym powodzeniem.

Do innych interesujących przedsięwzięć należy zaliczyć powstanie mini pola golfowego, zakup maszyn do sprzedaży i magazynowania lodów, powstanie lodziarni dla rowerzystów, przebudowa budynku w celu powstania Domu Ludowego, powstanie boisk wielofunkcyjnych czy utworzenie parku w Kunowie. Realizacja tych operacji w znacznym stopniu podniosła atrakcyjność turystyczną. Warto podkreślić, że w obszarze turystyki wyróżnia się przede wszystkim Bałtów, ale oczekuje się, że stworzenie oferty turystycznej w miejscowościach wokół Bałtowa pozwoli w przyszłości na zatrzymanie turystów w regionie na dłużej.

Należy też docenić podejmowane przez LGD „Krzemienny Krąg” operacje związane ze wspieraniem dziedzictwa kulturowego, które realizowano w ramach projektów grantowych. Interesującą inicjatywą było uruchomienie wioski tematycznej wykorzystującej kopalnię krzemienia, która zyskała dofinansowanie w ramach realizacji LSR. Dobrze wypromowaną imprezą jest „Święto ziemniaka”, którego zamysłem jest podtrzymywanie tradycji kulinarnych, ale też festyny „Łączmy się w Krzemiennym Kręgu” i „Krzemienny Krąg łączy pokolenia”, w trakcie których zespoły ludowe miały możliwość zaprezentować swoją twórczość, a Koła Gospodyń Wiejskich przygotowały lokalne potrawy. Dodatkowo dzięki środkom na realizację LSR kapele ludowe zyskały możliwość wydanie płyty (dystrybuowanej bezpłatnie) czy otrzymania strojów.

6.5. Ocena zrealizowanych operacji pod kątem realizacji potrzeb grup defaworyzowanych zdefiniowanych w LSR

Do grup defaworyzowanych, czyli osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, do których skierować należy działania związane z kształtowaniem i promocją postaw przedsiębiorczych, komercjalizacją usług oferty czasu wolnego, a także rozwojem

infrastruktury użyteczności publicznej, zaliczono w Lokalnej Strategii Rozwoju osoby do 34 roku życia.

LGD „Krzemienny Krąg” starała się na wiele sposobów poprawić sytuację przedstawicieli grupy defaworyzowanej. Przeprowadzone analizy wskazują, że na etapie tworzenia Lokalnej Strategii Rozwoju grupy zostały trafnie zdefiniowane, a zaplanowane działania odpowiadały potrzebom ich członków. Młodzi ludzie byli beneficjentami działań związanych z otwieraniem czy rozwojem działalności gospodarczej, a także efektów realizacji projektu współpracy „Kreator Przedsiębiorczości”. Dodatkowo mogli korzystać z działań aktywizacyjnych i integracyjnych czy operacji mających na celu rozwój infrastruktury rekreacyjnej i turystycznej.

6.6. Innowacyjność

W ramach wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju, innowacyjność odgrywała ważną rolę. Innowacyjność rozumiana była terytorialnie, czyli uznano, iż są to działania polegające na wdrożeniu nowego produktu, usługi, procesu bądź operacji, które nie funkcjonowały do tej pory na obszarze LGD. Ocena innowacyjności dokonywana była na podstawie złożonego wniosku oraz wiedzy i doświadczenia oceniających.

Należy podkreślić, że kryterium wzbudzało pewne kontrowersje. W przypadku operacji dotyczących otwierania czy rozwoju działalności gospodarczej doprowadziło w kilku przypadkach do wyszukiwania przez wnioskodawców innowacyjności „na siłę” i wpisywania jej do swojego projektu, aby otrzymać dodatkowe punkty. Mimo iż rozumienie terminu przez beneficjentów budziło często wątpliwość, nie wpływało w sposób istotny na zagrożenie realizacji celów LSR. Dodatkowo z łatwością można wskazać szereg interesujących operacji posiadających oczywiste cechy innowacyjności, w tym usługę certyfikowanego przewodnika wyposażonego w wielofunkcyjne narzędzie tzw. translator (nikt wcześniej go nie miał i nie wykorzystywał), zakup pieca do wypieku chleba z nową technologią do wykorzystywania ciepła, powstanie aplikacji rowerowej, wypożyczalnię rowerów zwykłych i elektrycznych, założenie fotowoltaiki w restauracji, przygotowanie stanowiska do ładowania samochodów

hybrydowych, hotel przy zakładzie weterynaryjnym, wyposażenie zakładów kosmetycznych w nowoczesny sprzęt czy „domki na wodzie”.

6.7. Ocena jakości i przydatności wdrożonych projektów współpracy

LGD „Krzemienny Krąg” zrealizowała trzy projekty współpracy: „Czas na Świętokrzyskie”, „Kreator Przedsiębiorczości” oraz „Questingowy Projekt Współpracy”.

Projekt „Czas na Świętokrzyskie” miał na celu promocję i rozwój turystyczny obszaru z wykorzystaniem zasobów dziedzictwa kulturowego i naturalnego gmin wchodzących w skład Lokalnych Grup Działania realizujących projekt współpracy. W ramach projektu powstały m.in. portal turystyczny, filmy promocyjne, wirtualne spacer, mapy turystyczne, kampania promocyjna na blogach i portalach społecznościowych. Celem międzynarodowego projektu „Kreator przedsiębiorczości” był zaś rozwój przedsiębiorczości, w tym wzrost aktywności społecznej i gospodarczej, promowanie lokalnej przedsiębiorczości poprzez kreowanie warunków do powstawania stabilnych mikroprzedsiębiorstw i podmiotów ekonomii społecznej, wspieranie istniejących firm oraz kształtowanie postaw przedsiębiorczości wśród dzieci i młodzieży. W ramach działań utworzono Lokalne Centrum Wspierania Przedsiębiorczości i zorganizowano szereg szkoleń, w tym dla dzieci i młodzieży. „Questingowy Projekt Współpracy” służył natomiast wzbogaceniu oferty turystycznej na obszarze działania poprzez powstanie 24 nowych oraz korektę 12 istniejących ścieżek questingowych.

Wszystkie zrealizowane projekty współpracy zasługują na pozytywną ocenę ze względu na wysoki stopień wpisywania się w cele LSR, ale też fakt, iż spotkały się z bardzo dużym zainteresowaniem. LGD „Krzemienny Krąg” w analizowanym okresie ma zaplanowaną realizację jeszcze dwóch projektów współpracy: „Wioski tematyczne”, „Krzemienny Szlak na Bursztynowym Szlaku”. Przedstawiciele LGD „Krzemienny Krąg” doskonale zdają sobie sprawę z tego, iż projekty współpracy są dobrą formą współdziałania LGD, wpływającą na rozwój umiejętności współpracy w zakresie ważnych celów dla wszystkich zaangażowanych podmiotów.

6.8. Ocena skuteczności i efektywności działalności LGD przy wdrażaniu LSR i animowaniu lokalnych partnerów oraz ocena pracy biura

W czasie prowadzenia badań ewaluacyjnych nie stwierdzono żadnych nieprawidłowości w zakresie działania biura LGD oraz funkcjonowania jego organów. Członkowie LGD wykazują się dużą aktywnością. W mniejszym czy większym stopniu współdziałają z LGD czy uczestniczą w organizowanych zebraniach. Sama procedura oceny wniosków jest przejrzysta i jej stosowanie nie stwarza problemów. Pewnych trudności dostarcza natomiast stosowanie niektórych kryteriów wyboru, w tym przede wszystkim kryteriów dotyczących innowacyjności i ochrony środowiska. W kolejnym okresie programowania wymagają one na pewno dopracowania, zwłaszcza że dodatkowo niejednokrotnie budzą wątpliwości, czy faktycznie realizowane operacje są innowacyjne i wpływają pozytywnie na środowisko.

Potwierdzeniem dobrego funkcjonowania LGD jest na pewno otrzymanie bonusów. Dzięki temu możliwe było zwiększenie wartości docelowych wskaźników i sfinansowanie większej liczby korzystnych dla lokalnej społeczności operacji. Pozytywnym jest również fakt wysokiej rozpoznawalności. Dodatkowym wyznacznikiem dobrej jakości działań jest to, iż w naborach liczba przeznaczonych środków jest mniejsza od ilości złożonych wniosków. Potwierdza to jednoznacznie, że działania LGD są nie tylko zauważalne, ale również ważne.

6.9. Ocena procesu wdrażania

Proces wdrażania należy ocenić bardzo pozytywnie. Realizacja nie jest zagrożona ani pod względem rzeczowym, ani finansowym. Dofinansowane operacje charakteryzują się dużą wartością dodaną i dobrze wpisują się w przyjętą na etapie tworzenia strategii wizję rozwoju obszaru. Konsekwentnie rozwijana jest przedsiębiorczość i sektor turystyczny, co ma bezpośrednie przełożenie na jakość życia mieszkańców obszaru.

Postępy w realizacji LSR stanowią dowód na to, że procedury naboru, wyboru i realizacji projektów były wystarczająco przejrzyste dla beneficjentów. Najlepiej potwierdza to fakt, że nie zanotowano żadnych problemów w osiągnięciu planowanych wartości

wskaźników. Znalazło to też potwierdzenie w przeprowadzonych na potrzeby ewaluacji ankietach. Podobnie jak fakt, iż opracowany na rzecz wdrażania LSR system kryteriów dla poszczególnych przedsięwzięć był obiektywny i jednoznaczny. Kryteria były bardzo ściśle doprecyzowane. Niewątpliwie dobrze odgrywały swoją rolę i przyczyniały się do wyboru najlepszych projektów, które były spójne z celami LSR.

Zainteresowanie naborami było bardzo duże. W tym aspekcie na pozytywną ocenę zasługuje działalność biura LGD, co znajduje potwierdzenie między innymi w efektach działań podejmowanych w ramach aktywizacji lokalnej społeczności, realizacji planu komunikacji oraz wynikach badań ankietowych dotyczących świadczonego doradztwa.

6.10. Wartość dodana podejścia LEADER w okresie wdrażania LSR (2015-2023)

Działalność Lokalnej Grupy Działania „Krzemienny Krąg” wpływa na poprawę komunikacji pomiędzy różnymi aktorami oraz budowanie powiązań pomiędzy różnymi sektorami wchodzącymi w skład partnerstwa. LGD odgrywa rolę instytucji sieciującej, co doskonale widać było podczas realizacji inicjatywy „Krzemienny szlak”, w którą włączyły się nie tylko gminy wchodzące w skład LGD, ale także partnerzy zewnętrzni, w tym m.in. PTTK. W tym aspekcie warto zwrócić uwagę, że pozytywnie układa się współpraca nie tylko między gminami LGD „Krzemienny Krąg”, ale także z innymi LGD-ami, na co duży wpływ miały niewątpliwie organizowane wspólnie projekty współpracy.

Realizacja Lokalnej Strategii Rozwoju pozwala na wykorzystywanie szans rozwojowych stojących przed mieszkańcami objętego nią obszaru. Można stwierdzić, że Lokalna Grupa Działania „Krzemienny Krąg” to inicjator pozytywnych zmian, która zachęca mieszkańców do działania i wzmacnia ich aktywność. Przykładem są między innymi działania wolontariackie prowadzone przez LGD (m.in. dla uchodźców z Ukrainy)

Należy podkreślić, że projekty realizowane w ramach Lokalnej Strategii Rozwoju są spójne ze zidentyfikowanym potencjałem rozwojowym obszaru objętego LSR. Dzięki realizowanym projektom wzmacniany jest potencjał turystyczny, gospodarczy i społeczny regionu. Stworzony dzięki wsparciu w ramach LSR potencjał rozwojowy jest wykorzystywany

i promowany poprzez wydawnictwa, tablice informacyjne, strony internetowe gmin i LGD, lokalną prasę, media społecznościowe. Duże znaczenie odgrywa w konsekwencji wysoka rozpoznawalność. Grupa kojarzona jest z prowadzonymi działaniami i skojarzenia są w zdecydowanej większości przypadków pozytywne.

7. Podsumowanie. Wnioski i rekomendacje do dokumentu strategicznego na nowy okres programowania

Proces wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju przebiega sprawnie, a sformułowane na podstawie trafnej diagnozy cele są osiągnięte. Niemożliwe wprowadzić jest by za pomocą pojedynczych operacji w krótkim czasie dokonać zmian społecznych na obszarze całego partnerstwa, ale LGD „Krzemienny Krąg” na pewno może się pochwalić, że swój wkład w rozwój posiada. Analiza działań LGD związanych z realizacją LSR nasuwa dając możliwość sformułowania następujących rekomendacji:

1. LGD „Krzemienny Krąg” powinna w dalszym ciągu dużą wagę przykładать do operacji polegających na tworzeniu i rozwijaniu przedsiębiorstw. Potwierdza to przede wszystkim duże zainteresowanie naborami na te przedsięwzięcia, ale także fakt, iż efekty realizowanych operacji zasługują na bardzo duże uznanie. Dodatkowo w przeprowadzonych ankietach mieszkańcy obszaru LGD (tworzenie nowych miejsc pracy, dofinansowanie dla osób planujących założyć firmę) oraz wsparcie dla interesujących firm uznali za kluczowe działania wymagające wsparcia w najbliższych latach.
2. Młode osoby chętnie sięgały po środki na rozpoczęcie działalności gospodarczej i zaplanowane z myślą o nich przedsięwzięcie bardzo dobrze trafiało w ich realne potrzeby. W kontekście kolejnego okresu programowania warto rozważyć, czy nie warto byłoby zwrócić jeszcze większej uwagi w prowadzonych działaniach na tę grupę, zwłaszcza że na obszarze istnieje duży problem odpływu młodych ludzi do większych miast. Dotyczy to nie tylko działań z zakresu przedsiębiorczości, ale też związanych m.in. z zagospodarowaniem czasu wolnego.
3. W gminach obszaru LGD zauważalny jest proces starzenia się społeczności lokalnej. Przy planowaniu kolejnej strategii niezbędne może się okazać uwzględnienie potrzeb osób starszych, w tym skierowanie do nich większej liczby operacji.

4. W przyszłości należy utrzymać wysoki poziom zaangażowania w komunikację zapośredniczoną przez urządzenia elektroniczne (newslettery, strony internetowe), ale jednocześnie warto dalej rozwijać bezpośrednie kontakty z mieszkańcami.
5. Kryterium ochrony środowiska wymaga rozbudowania, bo w obecnej formie w zasadzie każdy beneficjent był w stanie zdobyć za nie punkt, ale niekoniecznie przekładało się to na rzeczywiste działania ekologiczne. Brakuje też możliwości weryfikacji, czy faktycznie wnioskodawcy wcielali w życie swoje zamierzenia.
6. W analizowanym okresie sporo problemu przy ocenie wzbudzało kryterium innowacyjności, którego definicja nie była jednoznaczna i rodziła szereg wątpliwości. W kolejnym okresie programowania niezbędne będzie dopracowanie i sprecyzowanie tego terminu w ramach kryteriów wyboru operacji.
7. Turystyka powinna pozostać perspektywnym kierunkiem rozwoju obszaru LGD. Niezbędne są na pewno kolejne działania służące uatrakcyjnieniu miejsca czy promocji największych atrakcji. Warto rozważyć działania związane z turystyką aktywną, w tym np. połączenie rzeki Kamiennej z Wisłą i organizacja spływów kajakowych, zakup tratw, tworzenie przystani oraz kolejnych tras nordic walking. Warto również kontynuować rozwój infrastruktury rowerowej (utrzymanie w stanie funkcjonalnym szlaków i towarzyszącej im infrastruktury oraz powstawanie kolejnych tras rowerowych)
8. Aktywność społeczną mieszkańców regionu wzrosła w ostatnich latach, a LGD odegrała w tym aspekcie kluczową rolę. Dotyczyło to między innymi wspierania organizacji pozarządowych. Niewątpliwie warto kontynuować operacje w tym zakresie. Dobrze sprawdzają się projekty grantowe związane z integracją mieszkańców oraz zachowaniem lokalnego dziedzictwa. Korzystne jest także tworzenie ogólnodostępnej infrastruktury, która ułatwia spotkania i podejmowanie wspólnych działań przez przedstawicieli lokalnej społeczności.

Zbudowany potencjał pod tym względem jest na pewno warty dalszego wspierania, a czas po pandemii na pewno wymaga zaawansowanych działań w tym zakresie.

9. W najbliższej przyszłości konieczne jest zwrócenie jeszcze większej uwagi na konsekwencje zmian klimatycznych. Rekomendowanymi rozwiązaniami jest nacisk na wsparcie działań proekologicznych, akcje edukacyjne wśród osób fizycznych czy rozwój prośrodowiskowej przedsiębiorczości.
10. Projekty współpracy stanowią dobrą formę kooperacji LGD i wpływają niewątpliwie na rozwój umiejętności współdziałania w realizowaniu istotnych celów. Wydaje się niezbędne, aby w przyszłości w dalszym ciągu zwracać uwagę na ten aspekt, a także starać się dobierać do realizowania projektów solidnych i sprawdzonych partnerów.
11. Zaangażowanie członków LGD w realizację LSR i ogólnie w życie partnerstwa należy ocenić dość dobrze. W celu większego zintegrowania, a w rezultacie zaangażowania członków i partnerów wskazane jest organizowanie wspólnych wyjazdów integracyjnych, udział w wystawach promocyjnych i innych wspólnych imprezach wzmacniających wzajemne więzi.

8. Spis tabel i wykresów

Rysunek 1. Obszar LGD „Krzemienny Krąg”	13
Tabela 1. Ludność w gminach wchodzących w skład LGD.....	14
Tabela 2. Wskaźniki G dla gmin wchodzących w skład LGD.	15
Tabela 3. Wydatki gmin na 1 mieszkańca w złotych.	16
Tabela 4. Gminy wchodzące w skład LGD na tle średniej województwa świętokrzyskiego w 2020 roku.	17
Tabela 5. Pracujący w gminach wchodzących w skład LGD.	18
Tabela 6. Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w gminach wchodzących w skład LGD.	19
Tabela 7. Podmioty gospodarki narodowej w rejestrze REGON na 10 tys. ludności w wieku produkcyjnym.....	20
Tabela 8. Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą na 10 tys. ludności.	21
Tabela 9. Ludność w wieku przedprodukcyjnym, produkcyjnym i poprodukcyjnym.....	22
Tabela 10. Saldo migracji ogółem w gminach wchodzących w skład LGD.	23
Tabela 11. Beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej na 10 tys. ludności.....	24
Tabela 12. Turystyczne obiekty noclegowe w gminach wchodzących w skład LGD.	27
Tabela 13. Nabory w LGD „Krzemienny Krąg”	33
Tabela 14. Rzeczowy postęp w realizacji LSR w LGD „Krzemienny Krąg”.	36
Tabela 15. Finansowy postęp w realizacji LSR.....	38
Tabela 16. Szkolenia dla organów LGD.....	45
Tabela 17. Szkolenia dla pracowników LGD.	45
Tabela 18. Realizacja planu komunikacji.	46
Tabela 19. Doradztwo w biurze LGD.	50
Tabela 20. Ocena wsparcia udzielonego beneficjentowi przez LGD na różnych etapach prowadzenia operacji.....	52
Wykres 1. Metody docierania informacji o LGD „Krzemienny Krąg” do mieszkańców obszaru.....	47
Wykres 2. Metody docierania informacji o naborach w LGD „Krzemienny Krąg” do beneficjentów... ..	49

Wykres 3. Ocena beneficjentów na temat stopnia informowania przez LGD o możliwości pozyskania środków.	50
Wykres 4. Zakres wsparcia udzielonego beneficjentom ze strony LGD na poszczególnych etapach składania wniosku.	51
Wykres 6. Ocena stwierdzeń dotyczących składania i realizowania projektu przy wsparciu LGD „Krzemienny Krąg”.....	53
Wykres 6. Ocena zmian dotyczących rozwoju przedsiębiorczości na obszarze LGD w przeciągu ostatnich 5 lat.	54
Wykres 7. Ocena zmian dotyczących kultury i rekreacji na obszarze LGD w przeciągu ostatnich 5 lat.	55
Wykres 8. Ocena zmian dotyczących aktywizacji i kapitału społecznego na obszarze LGD w przeciągu ostatnich 5 lat.	56
Wykres 9. Korzystanie z efektów działalności LGD „Krzemienny Krąg”	57
Wykres 10. Obszary wymagające dofinansowania w ocenie badanych mieszkańców gmin obszaru. .	58

9. Aneksy tworzone w toku realizacji badania

Ankieta dla mieszkańców obszaru LGD „Krzemienny Krąg”

Prosimy o wypełnienie krótkiej ankiety dotyczącej efektów funkcjonowania LGD „Krzemienny Krąg” jest anonimowa, co znaczy, że nie gromadzimy żadnych danych, które mogą pozwolić na identyfikację osób ją wypełniających. Wypełnienie ankiety trwa 10 minut.

Z góry dziękujemy za pomoc!

Lokalna Grupa Działania „Krzemienny Krąg”

1. Czy w gminie, w której Pan/i mieszka zaszły w ciągu ostatnich 5 lat wymienione poniżej zmiany?

Proszę zaznaczyć 1 odpowiedź w każdym wierszu tabeli.

Mieszkańcy mieli większy wpływ na to, co dzieje się w gminie	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Trudno powiedzieć	Raczej nie	Zdecydowanie nie
Poprawiła się sytuacja na rynku pracy	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Trudno powiedzieć	Raczej nie	Zdecydowanie nie
Powstały nowe firmy	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Trudno powiedzieć	Raczej nie	Zdecydowanie nie
Pojawiły się nowe formy wsparcia dla ludzi młodych	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Trudno powiedzieć	Raczej nie	Zdecydowanie nie
Podejmowano inicjatywy, których celem było wsparcie osób starszych	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Trudno powiedzieć	Raczej nie	Zdecydowanie nie
Zwiększyła się liczba inicjatyw służących kultywowaniu lokalnej tradycji	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Trudno powiedzieć	Raczej nie	Zdecydowanie nie
Poprawiły się relacje pomiędzy mieszkańcami	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Trudno powiedzieć	Raczej nie	Zdecydowanie nie
Zwiększył się ruch turystyczny	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Trudno powiedzieć	Raczej nie	Zdecydowanie nie
Poprawił się stan zabytków	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Trudno powiedzieć	Raczej nie	Zdecydowanie nie

Pojawiły się nowe formy spędzania wolnego czasu	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Trudno powiedzieć	Raczej nie	Zdecydowanie nie
Poprawił się stan infrastruktury sportowo-rekreacyjnej	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Trudno powiedzieć	Raczej nie	Zdecydowanie nie
Zwiększyła się liczba wydarzeń kulturalnych	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Trudno powiedzieć	Raczej nie	Zdecydowanie nie
Przestrzeń publiczna stała się bardziej estetyczna	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Trudno powiedzieć	Raczej nie	Zdecydowanie nie

2. Proszę wyobrazić sobie, że ma Pan/i możliwość decydowania o podziale środków finansowych w gminie, w której Pan/i mieszka. Które z wymienionych obszarów wymagają dofinansowania?

Proszę zaznaczyć 1 odpowiedź w każdym wierszu tabeli.

Promocja obszaru	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Trudno powiedzieć	Raczej nie	Zdecydowanie nie
Oferta kulturalna	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Trudno powiedzieć	Raczej nie	Zdecydowanie nie
Infrastruktura sportowa	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Trudno powiedzieć	Raczej nie	Zdecydowanie nie
Drogi	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Trudno powiedzieć	Raczej nie	Zdecydowanie nie
Infrastruktura społeczna (świetlice, miejsca spotkań)	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Trudno powiedzieć	Raczej nie	Zdecydowanie nie
Szkolenia i warsztaty dla mieszkańców	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Trudno powiedzieć	Raczej nie	Zdecydowanie nie
Działalność organizacji pozarządowych	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Trudno powiedzieć	Raczej nie	Zdecydowanie nie
Tworzenie nowych miejsc pracy	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Trudno powiedzieć	Raczej nie	Zdecydowanie

					nie
Opieka nad osobami starszymi	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Trudno powiedzieć	Raczej nie	Zdecydowanie nie
Wsparcie dla istniejących firm	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Trudno powiedzieć	Raczej nie	Zdecydowanie nie
Dofinansowanie dla osób planujących założyć firmy	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Trudno powiedzieć	Raczej nie	Zdecydowanie nie

3. Czy słyszał Pan/i o LGD „Krzemienny Krąg”? Proszę wybrać 1 odpowiedź.

- a) Tak → Proszę przejść do pytania nr 4.
b) Nie → Proszę przejść do pytania nr 5.

4. W jaki sposób docierały do Pana/i informacje dotyczące LGD „Krzemienny Krąg”? Proszę zaznaczyć 1 odpowiedź w każdym wierszu tabeli.

Czytałem/am publikacje w prasie na temat działalności LGD	Tak	Trudno powiedzieć	Nie
Odwiedzałem/am stronę internetową LGD	Tak	Trudno powiedzieć	Nie
Czytałem/am informacje o LGD na stronie gminy	Tak	Trudno powiedzieć	Nie
Odwiedzałem/am stoiska LGD podczas imprez lokalnych lub festynów	Tak	Trudno powiedzieć	Nie
Dowiedziałem/am się o działalności LGD od znajomych i/lub rodziny	Tak	Trudno powiedzieć	Nie
Dowiedziałem/am się z tablic informacyjnych, billboardów i plakatów	Tak	Trudno powiedzieć	Nie
Dowiedziałem/am się z wydawanych przez LGD publikacji i/lub materiałów promocyjnych	Tak	Trudno powiedzieć	Nie
Uczestniczyłem w spotkaniach informacyjno-konsultacyjnych organizowanych przez LGD	Tak	Trudno powiedzieć	Nie
Odwiedzałem profil LGD na Facebooku	Tak	Trudno powiedzieć	Nie

5. Czy korzystał/a Pan/i z efektów działań podejmowanych w ciągu ostatnich 5 lat przez LGD działające na terenie gminy, w której Pan/i mieszka? Proszę zaznaczyć 1 odpowiedź w każdym wierszu tabeli.

Czy korzystał/a Pan/i z infrastruktury, której powstanie bądź modernizacja były dofinansowane ze środków LGD?	Tak	Trudno powiedzieć	Nie
Czy brał/a Pan/i udział w szkoleniach organizowanych w ramach projektów dofinansowanych przez LGD?	Tak	Trudno powiedzieć	Nie
Czy brał/a Pan/i udział w spotkaniach organizowanych przez LGD?	Tak	Trudno powiedzieć	Nie
Czy uczestniczył/a Pan/i w imprezach lokalnych dofinansowanych ze środków LGD?	Tak	Trudno powiedzieć	Nie

6. Proszę wskazać, w którym przedziale wiekowym się Pan/i mieści. Proszę wybrać 1 odpowiedź.

- a) 18-25 lat
- b) 26-35 lat
- c) 36-45 lat
- d) 46-55 lat
- e) 56-65 lat
- f) 66 lat lub więcej

7. Proszę podać swoją płeć. Proszę wybrać 1 odpowiedź.

- a) Kobieta
- b) Mężczyzna
- c) Wolę nie podawać.

Ankieta dla beneficjentów LGD „Krzemienny Krąg”

Prosimy o wypełnienie krótkiej ankiety dotyczącej funkcjonowania LGD „Krzemienny Krąg”. Ankieta jest anonimowa, co znaczy, że nie gromadzimy żadnych danych, które mogą pozwolić na identyfikację osób ją wypełniających. Wypełnienie ankiety nie powinno zająć więcej niż 10 minut.

Ankieta powinna zostać wypełniona przez osobę, która jest lub była realizatorem projektu wspartego przez Stowarzyszenie (np. polegającego na założeniu działalności gospodarczej). W przypadku, gdy beneficjentami wsparcia był podmiot (Urząd Gminy, Ośrodek Kultury, Organizacja Pozarządowa, OSP, KGW), ankieta powinna zostać wypełniona przez osobę, która w ramach danego podmiotu była bezpośrednio zaangażowana w realizację dofinansowanego projektu.

Z góry dziękujemy za pomoc!

Lokalna Grupa Działania „Krzemienny Krąg”

W jakim stopniu zgadza się Pan/i ze stwierdzeniem „moja gmina jest dobrym miejscem do życia, w którym mogę realizować wszystkie swoje podstawowe potrzeby”? (proszę zaznaczyć 1 odpowiedź)

- a) Zdecydowanie zgadzam się
- b) Raczej zgadzam się
- c) Trudno powiedzieć
- d) Raczej nie zgadzam się
- e) Zdecydowanie nie zgadzam się

W jaki sposób docierały do Pana/i informacje o naborze wniosków w Lokalnej Grupie Działania?

Proszę zaznaczyć 1 odpowiedź w każdym wierszu tabeli.

Czytałem/am publikacje w prasie na temat działalności LGD	Tak	Trudno powiedzieć	Nie
Odwiedzałem/am stronę internetową LGD	Tak	Trudno powiedzieć	Nie
Czytałem/am informacje o LGD na stronie gminy	Tak	Trudno powiedzieć	Nie
Odwiedzałem/am stoiska LGD podczas imprez lokalnych lub festynów	Tak	Trudno powiedzieć	Nie
Dowiedziałem/am się o działalności LGD od znajomych i/lub rodziny	Tak	Trudno powiedzieć	Nie
Dowiedziałem/am się z tablic informacyjnych, billboardów i plakatów	Tak	Trudno powiedzieć	Nie
Dowiedziałem/am się z wydawanych przez LGD publikacji i/lub materiałów promocyjnych	Tak	Trudno powiedzieć	Nie

Uczestniczyłem/am w spotkaniach informacyjno-konsultacyjnych organizowanych przez LGD	Tak	Trudno powiedzieć	Nie
Odwiedzałem/am profil LGD na Facebooku	Tak	Trudno powiedzieć	Nie

Dlaczego zdecydował/a się Pan/i (lub podmiot reprezentowany przez Pana/ią) na złożenie wniosku o przyznanie pomocy finansowej do LGD? Proszę wybrać jedną odpowiedź, która najlepiej opisuje główny powód złożenia wniosku do LGD.

- a) Było to jedyne dostępne źródło finansowania mojego projektu
- b) Nie otrzymałem/am dofinansowania z innych środków/innego programu
- c) Chciałem/am skorzystać z nadarzającej się okazji otrzymania środków
- d) Zostałem/am zachęcony/a do złożenia wniosku przez LGD
- e) Na moją decyzję wpłynęła możliwość skorzystania z doradztwa w biurze LGD

Jak ocenia Pan/i wsparcie udzielane przez LGD na etapie składania wniosku? Proszę ocenić w jakim stopniu zgadza się Pan/i ze stwierdzeniami opisującymi wsparcie na tym etapie. Proszę zaznaczyć 1 odpowiedź w każdym wierszu tabeli.

Zakres udzielonych porad spełnił moje oczekiwania	Zdecydowanie zgadzam się	Raczej zgadzam się	Trudno powiedzieć	Raczej się nie zgadzam	Zdecydowanie się nie zgadzam	Nie korzystałem/am ze wsparcia na tym etapie
Udzielone porady były przydatne	Zdecydowanie zgadzam się	Raczej zgadzam się	Trudno powiedzieć	Raczej się nie zgadzam	Zdecydowanie się nie zgadzam	Nie korzystałem/am ze wsparcia na tym etapie
Przygotowanie merytoryczne doradcy/ców z LGD było odpowiednie	Zdecydowanie zgadzam się	Raczej zgadzam się	Trudno powiedzieć	Raczej się nie zgadzam	Zdecydowanie się nie zgadzam	Nie korzystałem/am ze wsparcia na tym etapie

Proszę wskazać, w jakim zakresie korzystał/a Pan/i ze wsparcia ze strony LGD na etapie składania wniosku? Proszę zaznaczyć 1 odpowiedź w każdym wierszu tabeli.

Wsparcie polegające na udzieleniu informacji o możliwości uzyskania dofinansowania dla mojego projektu	Tak	Nie
Wsparcie w zapoznaniu się z zasadami uzyskania dofinansowania	Tak	Nie
Wsparcie polegające na wskazaniu prawidłowych wzorów wniosków i instrukcji do nich	Tak	Nie

Wsparcie w zakresie ustalenia koncepcji projektu aby spełniał kryteria wynikające z LSR	Tak	Nie
Porady w zakresie wypełniania dokumentów niezbędnych do złożenia wniosku	Tak	Nie
Wyjaśnienie szczegółowych zasad oceny wniosków	Tak	Nie

Jak ocenia Pan/i wsparcie udzielane przez LGD na etapie realizacji projektu? Proszę ocenić w jakim stopniu zgadza się Pan/i ze stwierdzeniami opisującymi wsparcie na tym etapie. Proszę zaznaczyć 1 odpowiedź w każdym wierszu tabeli.

Zakres udzielonych porad spełnił moje oczekiwania	Zdecydowanie zgadzam się	Raczej zgadzam się	Trudno powiedzieć	Raczej się nie zgadzam	Zdecydowanie się nie zgadzam	Nie korzystałem/am ze wsparcia na tym etapie
Udzielone porady były przydatne	Zdecydowanie zgadzam się	Raczej zgadzam się	Trudno powiedzieć	Raczej się nie zgadzam	Zdecydowanie się nie zgadzam	Nie korzystałem/am ze wsparcia na tym etapie
Przygotowanie merytoryczne doradcy/ców z LGD było odpowiednie	Zdecydowanie zgadzam się	Raczej zgadzam się	Trudno powiedzieć	Raczej się nie zgadzam	Zdecydowanie się nie zgadzam	Nie korzystałem/am ze wsparcia na tym etapie

Jak ocenia Pan/i wsparcie udzielane przez LGD na etapie rozliczenia projektu? Proszę ocenić w jakim stopniu zgadza się Pan/i ze stwierdzeniami opisującymi wsparcie na tym etapie. Proszę zaznaczyć 1 odpowiedź w każdym wierszu tabeli.

Zakres udzielonych porad spełnił moje oczekiwania	Zdecydowanie zgadzam się	Raczej zgadzam się	Trudno powiedzieć	Raczej się nie zgadzam	Zdecydowanie się nie zgadzam	Nie korzystałem/am ze wsparcia na tym etapie
Udzielone porady były przydatne	Zdecydowanie zgadzam się	Raczej zgadzam się	Trudno powiedzieć	Raczej się nie zgadzam	Zdecydowanie się nie zgadzam	Nie korzystałem/am ze wsparcia na tym etapie
Przygotowanie merytoryczne doradcy/ców z LGD było odpowiednie	Zdecydowanie zgadzam się	Raczej zgadzam się	Trudno powiedzieć	Raczej się nie zgadzam	Zdecydowanie się nie zgadzam	Nie korzystałem/am ze wsparcia na tym etapie

Czy obecnie pozostaje Pan/i w kontakcie z LGD? Proszę zaznaczyć 1 odpowiedź w każdym wierszu tabeli.

Uczestniczę w spotkaniach organizowanych przez LGD	Tak	Trudno powiedzieć	Nie
Kontaktuję się telefonicznie z przedstawicielami LGD	Tak	Trudno powiedzieć	Nie
Czytam komunikaty na stronie internetowej LGD	Tak	Trudno powiedzieć	Nie
Mam osobisty kontakt z przedstawicielami LGD	Tak	Trudno powiedzieć	Nie
Kontaktuję się w inny sposób	Tak	Trudno powiedzieć	Nie
Nie mam z LGD żadnego kontaktu	Tak	Trudno powiedzieć	Nie

Czy brał/a Pan/i lub organizacja którą Pan/i reprezentuje udział w tworzeniu LSR? Proszę zaznaczyć 1 odpowiedź.

- a) Tak
- b) Trudno powiedzieć
- c) Nie

Kto był głównym odbiorcą efektów Pani/a projektu/ projektów? Proszę wybrać jedną odpowiedź, która najlepiej opisuje Pana/i projekt.

- a) Ja i moja rodzina
- b) Moja organizacja
- c) Ogół mieszkańców gminy/ obszaru LGD
- d) Turyści
- e) Przedsiębiorstwa
- f) Inne

Proszę ocenić poniższe stwierdzenia dotyczące składania i realizacji projektu przy wsparciu LGD.
Proszę zaznaczyć 1 odpowiedź w każdym wierszu tabeli.

Procedury wyboru wniosków o dofinansowanie w LGD były dla mnie czytelne	Zdecydowanie zgadzam się	Raczej zgadzam się	Trudno powiedzieć	Raczej się nie zgadzam	Zdecydowanie się nie zgadzam	Nie korzystałem/am ze wsparcia na tym etapie
Kryteria wyboru wniosków były dla mnie jednoznaczne	Zdecydowanie zgadzam się	Raczej zgadzam się	Trudno powiedzieć	Raczej się nie zgadzam	Zdecydowanie się nie zgadzam	Nie korzystałem/am ze wsparcia na tym etapie
Kryteria wyboru wniosków pozwalały na wybór najlepszych projektów	Zdecydowanie zgadzam się	Raczej zgadzam się	Trudno powiedzieć	Raczej się nie zgadzam	Zdecydowanie się nie zgadzam	Nie korzystałem/am ze wsparcia na tym etapie
LGD w wystarczającym stopniu informowała o możliwości pozyskania środków	Zdecydowanie zgadzam się	Raczej zgadzam się	Trudno powiedzieć	Raczej się nie zgadzam	Zdecydowanie się nie zgadzam	Nie korzystałem/am ze wsparcia na tym etapie
Jeśli będzie to możliwe, w przyszłości chciałbym/łabym ponownie skorzystać ze wsparcia LGD	Zdecydowanie zgadzam się	Raczej zgadzam się	Trudno powiedzieć	Raczej się nie zgadzam	Zdecydowanie się nie zgadzam	Nie korzystałem/am ze wsparcia na tym etapie

Czy na etapie przygotowania, realizacji lub rozliczania projektu pojawiły się jakieś problemy wpływające negatywnie na jego przebieg bądź rezultaty?

a) Tak → *Proszę odpowiedzieć na następane pytanie.*

b) Nie → ***Dziękujemy za wypełnienie ankiety!***

Jakie to były problemy? *Na pytanie odpowiadają tylko osoby, które w poprzednim pytaniu wybrały odpowiedź „Tak”. Proszę zaznaczyć 1 odpowiedź w każdym wierszu tabeli.*

Problemy bezpośrednio związane z przedmiotem projektu (np. problemy wynikające z branży w której działa przedsiębiorca, odbiorcami działań NGO lub uzgodnieniami dotyczącymi przebiegu tras rowerowych w projekcie gminnym)	Tak	Trudno powiedzieć	Nie
Problemy finansowe (np. z wypłatą dofinansowania, kredytem na realizację zadania, zmiennością cen w czasie realizacji zadania względem wpisanych we wniosku)	Tak	Trudno powiedzieć	Nie
Problemy formalno-prawne	Tak	Trudno powiedzieć	Nie

Problemy personalne (np. z pracownikami, członkami/ partnerami itp.)	Tak	Trudno powiedzieć	Nie
Problemy z terminową realizacją harmonogramu (opóźnienia itp.)	Tak	Trudno powiedzieć	Nie
Trudność w dostępie do informacji na temat składania, realizacji lub rozliczenia projektu	Tak	Trudno powiedzieć	Nie
Problemy wynikające z wprowadzenia w Polsce stanu pandemii	Tak	Trudno powiedzieć	Nie